UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Q. Septimii Florentis Tertvlliani Carthaginiensis Presbyteri, Opera Qvæ Hactenvs Reperiri Potvervnt Omnia

Tertullianus, Quintus Septimius Florens

Coloniæ Agrippinæ, Anno M. DC. XVII.

De Velandis virginibus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-71872

Visual Library

A *ginem ſpectare, nam nec virgini, quantumuis carnem ſuam ſan-
ctificare propoſuit, licere in Eccleſia docere, tinguere, offerre, aut
ſacerdotalis officii ſibi ſortem vendicare.*

X. *Non itaque magis debere virgines honorigeram notam virgini-
tatis ſuæ (non velando ſe) præferre; quam tot viros virgines,
tot ſpadones, qui nulla ſibi defendunt continentiæ inſignia, quæ
tamen virginitate fœminarum eſt laboratior.*

XI. *Ad reſponſionem autem ex diuerſo, quaſi à natiuitate proinde
virginem operiri oporteat reſpondet? Apoſtolum intelligi de-
bere, ex quo ſe virgo intelligere cœperit, poſt conteſtatam matu-
ritatem? interſerens exempla tum Rebeccæ, quæ velata ſponſo ſuo
occurrit, (nec minus poſt continentiæ votum virgini id facien-
dum) & ethnicorum, apud quos velatæ ad virum ducuntur.*

XII. *Proinde tegantur ſuperiora, cuius inferiora nuda non ſunt,
nec eas imitentur, quæ ſola capitis nuditate virginitatem nundi-
nant.*

XIII. *Deinde ſi & apud ethnicos propter homines iam nupturæ ca-
put velant, ſaltem in Eccleſia virginitatem abſcondant, vt in
occulto mercedem apud Deum mereantur, quæ tantam oblatio-
nem Deo offerunt ipſius corporis & ſpiritus ſui, cum illam ipſam
B naturam conferant.*

XIV. *Neque vero cogendas ceteras ad huiuſmodi opus virginitatis;
quia vbi coactio, illic neceſſitas; vbi neceſſitas, illic infirmitas; &
proinde facile ruunt, & funem longum delictorum ſibi adtrahen-
tes, intecto tamen permanentes capite, ne prodantur, virgines
ſub Deo ſe mentiuntur.*

XV. *Sed enim vera & pura virginitas, etiam fœminarum oculos
timens, confugit ad velamẽ capitis tamquam clypeum, quo bo-
num ſuum protegat aduerſus ictus tentationum, aduerſus iacula* E
*ſcandalorum, aduerſus faſcinum etiam apud ethnicos metuen-
dum.*

Scripturam itaque legem hanc de velamine condidiſſe, naturã XVI.
*conteſtari, diſciplinam exigere maxime in virgine quæ Chriſto
nupſit, illi tradidit carnem ſuam, illi ſponſauit maturitatem
ſuam; qui quum alienas ſponſas & maritatas velari iubeat, vti-
que multo magis ſuas.*

Poſtremo & eas, quæ in nuptias inciderunt admonet, vt ne XVII.
*quidem in momento horæ à diſciplina velaminis exoleſcant, tum
Apoſtoli verbis, tum Arabicarum fœminarum quæ faciem totam
contegunt, & reuelationis cuiuſdam exemplis: præſertim vero ne
inter Pſalmos aut in Oratione ipſa, vel quacunque Dei mentione,
retectæ perſeuerent.*

*Ceterum librum hunc germanum eſſe patet ex eius hoc Epi-
phonemate,* Pax & gratia à Domino noſtro Ieſu redũdet,
cum SEPTIMIO TERTVLLIANO, cuius hoc
opuſculum eſt. *Deinde eundem imitatur B. Cyprian. lib. de
Diſcipl. & habitu virginum, locis infra citatis. Habuerunt de-
nique MS. Trithemius Catal. Script. & Politianus epiſt. 5. lib. 4.
Æditus autem fuit primum à Rhenano ex Paterniacenſi & Hir-
ſaugienſi exemplaribus MS. cum Scholiis, deinde caſtigatus ex
cod. Gorzienſi, additis Adnotationibus; quibus acceſſit etiam re-
cognitio Sigiſmundi Gelenii ex Britannico codice. Non tamen
eiuſcemodi, quin plures adhuc loci recogniti fuerint à nobis ex 3.* F
*MS. Vatic. codicibus, & Adnotationibus quoque noſtris locu-
pletati.*

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI DE [1] VIRGINIBVS VELANDIS LIBER.

Cap. I. PROPRIVM [2] iam negotium paſſus meæ
opinionis, [3] Latine quoq; oſtendam, vir-
gines noſtras velari oportere, ex quo tran-
ſitũ ætatis ſuæ fecerint: Hoc exigere verita-
tẽ, cui nemo præſcribere poteſt, non ſpatiũ
temporũ, non patrocinia perſonarũ, non priuilegiũ re-
gionũ. Ex his enim fere cõſuetudo initium ab aliqua i-
C gnorantia vel ſimplicitate ſortita, in vſum per ſucceſſio-
nem corroboratur, & ita aduerſus veritatem vindi-
catur. Sed Dominus noſter Chriſtus veritatem ſe, non
conſuetudinem cognominauit. Si ſemper Chriſtus, &
Ioan. 14. prior omnibus: æque veritas ſempiterna & antiqua
res: Viderint ergo quibus nouum eſt quod ſibi vetus
eſt. [4] Hæreſeis non tam nouitas quam veritas reuincit.
Quodcunque aduerſus veritatem ſapit, hoc erit hæ-
reſis, etiam vetus conſuetudo. Ceterum ſuo vitio quis
quid ignorat. Quod autem ignoratur, fuit tam requi-
rendum, quam recipiendum quod agnoſcitur. [5] Re-
gula quidem fidei vna omnino eſt, ſola immobilis, &
irreformabilis, credendi ſcilicet in vnicum Deum om-
nipotentem, mundi conditorem, & filium eius Ieſum
Chriſtum, natum ex virgine Maria, crucifixũ ſub Pon-
tio Pilato, tertia die reſuſcitatum à mortuis, receptũ in
cœlis, ſedentem nunc ad dexteram Patris venturum
iudicare viuos & mortuos, per carnis etiam reſurrectio-
nem. Hac lege fidei manente, cetera iam diſciplinæ &
conuerſationis, admittunt nouitatem correctionis, o-
D perante ſcilicet & proficiente vſq; in finem gratia Dei.
Quale eſt enim vt diabolo ſemper operante & adiiciẽte
quotidie ad iniquitatis ingenia, opus Dei aut ceſſaue-
rit, aut proficere deſtiterit, [6] cum propterea Paracletũ
miſerit Dominus, vt quoniam humana mediocritas
omnia ſemel capere non poterat, paulatim dirigeretur
& ordinaretur & ad perfectum perduceretur diſcipli-
Ioan. 16. na, ab illo vicario Domini Spiritu ſancto *Adhuc*, inquit,
*multa habeo loqui vobis ſed nondum poteſtis ea baiulare: Cũ ve-
nerit ille Spiritus veritatis, deducet vos in omnem veritatem*, [7]
& ſuperuenientia renunciabit vobis. [8] Sed & ſupra de hoc
eius opere pronunciauit. Quæ eſt ergo Paracleti admi-
niſtratio niſi hæc, quod diſciplina dirigitur, quod ſcri-
pturæ reuelantur, quod intellectus reformatur, quod
ad meliora proficitur? Nihil ſine ætate eſt, & omnia tẽ- Eccleſ. 3.
pus expectant. Deniq; Eccleſiaſtes, [9] *Tempus*, inquit, *om-
ni rei.* Aſpice ipſam creaturam paulatim ad fructum pro-
moueri: Granum eſt primo, & de grano frutex oritur, &
de frutice arbuſcula enititur. Deinde rami & frõdes in- G
ualeſcunt, & totum arboris nomen expanditur, inde
germinis tumor, & flos de germine ſoluitur, & de flore
fructus aperitur. Is quoq; rudis aliquandiu & informis,
paulatim ętatẽ ſuã dirigens, [10] eruditur in manſuetudi-
nem ſaporis. Sic & iuſtitia (nam idem Deus iuſtitiæ &
creaturæ) primo fuit in rudimentis, natura Deum me-
tuens: dehinc per legem & Prophetas promouit in in-
fantiam: dehinc per Euangelium efferbuit in iuuentu-
tem: nunc per Paracletum componitur in maturita-
tem. Hic erit ſolus à Chriſto magiſter & dicendus & ve-
rendus. *Non enim ab ſe loquitur*, [11] ſed quæ mandantur à
Chriſto. [12] Hic ſolus anteceſſor, quia ſolus poſt Chri- Ioan. 16.
ſtum. Hunc qui receperunt, veritatem conſuetudini
anteponunt. Hunc qui audierunt vſque non olim pro- Cap. II.
phetantem, virgines contegunt. [[13] Sed nolo interim
hunc morem veritati deputare. Conſuetudo ſit tan-
tiſper, vt conſuetudini etiam conſuetudinem oppo-
nam. Per Græciam & [14] quaſdam Barbarias eius, plu- H
res Eccleſiæ virgines ſuas abſcondunt. Eſt [15] & ſub hoc
cœlo inſtitutum iſtud alicubi, ne qui gentilitati Græ-
canicæ aut Barbaricæ conſuetudinem illam aſſcribat.
Sed eas ego Eccleſias propoſui, quas & ipſi Apoſtoli
vel Apoſtolici viri condiderunt, & puto ante quoſ-
dam. Habent igitur & illæ eandem conſuetudinis au-
ctoritatem, tempora & anteceſſores opponunt magis
quã poſteræ iſtæ. Quid obſeruabimus, quid diligemus?
Non poſſumus reſpuere conſuetudinem, quam dam-
nare non poſſumus, vtpote nõ extraneã, quia nõ extra-
neorum, cum quibus ſcilicet communicamus [16] ius pa-
cis, & nomen fraternitatis. Vna nobis & illis fides, vnus

A

Deus, idem Chriſtus, eadem ſpes, eadem [17] lauacri ſacraměta.[18] Semel dixerim, vna Eccleſia ſumus. Ita noſtrum eſt, quodcunque noſtrorum eſt. Ceterum diuidis corpus: tam hic, ſicut in omnibus varie inſtitutis & dubiis & incertis fieri ſolet, adhibenda fuit examinatio, [19] quæ magis ex duabus tam diuerſis conſuetudinibus diſciplinę Dei conueniret. Et vtique ea deligenda, quæ virgines includit, ſoli Deo notas, quibus præter quod à Deo non ab hominibus captanda gloria eſt, etiam ipſum bonum ſuum erubeſcendum eſt. Virginem magis laudando quam vituperando confundas: quia delicti durior frons eſt, ab ipſo & in ipſo delicto impudentiam docta. Nam illam conſuetudinem, quæ virgines negat dum oſtendit, nemo probaſſet, niſi aliquæ tales quales virgines ipſæ. Tales enim oculi volent virginem viſam, quales habet virgo quæ videri volet. Inuicem ſe eadem oculorum genera deſiderant. Eiuſdem libidinis eſt videri, & videre.

B

Tam ſancti viri eſt [29] ſub fundi, ſi virginem viderit, quam ſanctæ virginis, ſi à viro viſa ſit.

Cap. III.

[21 Sed nec inter conſuetudines diſpicere voluerunt illi ſanctiſſimi anteceſſores. Tamen tolerabilius apud nos ad vſque proxime vtriq; conſuetudini communicabatur. Arbitrio permiſſa res erat, vt quæque voluiſſet aut tegi aut proſtitui, ſicut & nubere: quod & ipſum neq; cogitur neq; prohibetur. Cōtenta erat veritas paſci cum conſuetudine, vt tacite ſub conſuetudinis nomine frueretur ſe vel ex parte. Sed quoniam cœperat agnitio proficere, vt per licentiam vtriuſque moris indicium melioris partis emergeret, ſtatim ille aduerſarius bonorum, multoque inſtitutorum, opus ſuum fecit. Ambiunt virgines hominū aduerſus virgines Dei, nuda plane fronte temerarie audaciam excitatæ. Et virgines videntur quæ aliquid à viris petere poſſunt, nedum tale factum, vt ſcilicet æmulæ earum, tanto magis liberæ, quanto Chriſti ſolius ancillæ, dedantur illis. Scandalizamur, inquiunt, quia aliter aliæ incedunt: & malunt ſcandalizari, quā prouocari. [22] Scandalum, niſi fallor, non bonæ rei ſed malæ exemplum eſt, ædificans ad

C

delictum. Bonæ res neminem ſcandalizant, niſi malam mentem. Si bonum eſt modeſtia, verecundia faſtidium gloriæ, ſoli Deo captans placere: agnoſcant malum ſuum, quę de tali bono ſcandalizantur. Quid enim ſi & incontinentes dicant ſe à continentibus ſcandalizari, continentia reuocanda eſt? & ne multi nobis ſcādalizentur, [23] monogamia recuſanda eſt? Cur non magis hæ quærantur ſcandalo ſibi eſſe petulantiam, impudentiam oſtentatitiæ virginitatis? Propter eiuſmodi igitur capita nundinatitia, trahantur virgines ſanctæ in Eccleſiam, erubeſcentes quod cognoſcantur in medio, pauentes quod detegantur accerſitæ quaſi ad ſtuprū. Nō minus enim & hoc pati nolunt. Omnis publicatio virginis bonę ſtupri paſſio eſt. Et tamē vim carnis pati minus eſt; quia de officio naturæ venit. Sed cū ſpiritus ipſe violatur in virgine, ſublato velamine didicit amittere quod tuebatur.[24] O ſacrilegæ manus, quæ dicatū Deo habitū detrahere potuerunt! Quid peius aliquis perſecutor feciſſet, ſi hoc à virgine electū cognouiſſet?

D

Denudaſti puellā à capite, & tota iam virgo ſibi non eſt: alia eſt facta. Exurge igitur veritas, & quaſi de patientia erumpe, nullam volo conſuetudinem defendas? nā iā & illa conſuetudine, ſub qua te fruebaris, expungitur. Te eſſe demōſtra quæ virgines tegit. Ipſa ſcripturas tuas interpretare, quas conſuetudo non nouit. Si enim noſſet, nunquam eſſet.

Cap. IV.

[[25] Quatenus autem & de ſcripturis aduerſus veritatem argumentari conſuetudo eſt, ſtatim opponitur nobis; nullam mentionem virginum ab Apoſtolo factā, vbi de velamine præfinit, ſed tantum mulieres nominatas: cum ſi voluiſſet, & virgines tegi, de virginibus quoque cum mulieribus nominatis pronunciaſſet:[26] quomodo illic, inquit, vbi de nuptiis tractat, quid obſeruandum ſit etiam de virginibus, declarat: Itaque non contineri eas lege velandi capitis, vt non nominatas in hac lege: immo ex hoc nō velari qua non iubentur, quæ nec nominantur. Sed & nos eandem argumētationem retorquemus. Qui enim

(Margin: 1. Cor. 11. — 1. Cor. 7.)

E

ſciebat alias vtriuſque generis facere mentionem, virginis dico, & mulieris, id eſt, non virginis, ex cauſa diſtinctionis in his in quibus non nominat virginem, non faciens diſtinctionē, oſtendit conditionis communionem. Ceterum potuit hic quoq; conſtituere differentiam inter viginem & mulierem, ſicut alibi dicit. [27] *Diuiſa eſt mulier & virgo*: igitur quas non diuiſit, tacendo [28] inalterauit. (1. Cor. 7.) Nec tamen quia illic diuiſa eſt & mulier & virgo, hic quoque patrocinabitur illa diuiſio, vt quidam volunt. Quanta enim alibi dicta, non valent, vbi dicta ſcilicet non ſunt, niſi ſi eadem ſit cauſa, quæ alibi, vt ſufficiat ſemel dictum? Illa autem cauſa virginis & mulieris longe diuiſa eſt ab hac ſpecie. *Diuiſa eſt*, inquit, *mulier & virgo*. quare? *quoniam innupta*, id eſt, virgo, *cogitat ea quæ ſunt Domini, vt ſit ſancta, & corpore & ſpiritu. Nupta autem* id eſt, non virgo, *cogitat quomodo placeat viro*. Hæc erit interpretatio diuiſionis illius, nullum habens locum in iſto capitulo, in quo neque de nuptiis, neque de animo & cogitatu mulieris & virginis, pronunciatum, ſed de capite velando. Cuius nullam volens eſſe diſcrepationem, Spiritus ſanctus vno nomine mulieris, etiam virginem intelligi voluit, quā proprie non

F

nominando à muliere non ſeparauit, & non ſeparando coniunxit ei à qua non ſeparauit. Nouum eſt nunc ergo principali vocabulo vti, & cetera nihilominus in eo vocabulo intelligi, vbi nulla eſt neceſſitas ſingillatim diſtinguendæ vniuerſitatis? Naturaliter compendium ſermonis & gratum & neceſſarium eſt: quoniam ſermo laciniosus, & oneroſus & vanus eſt. Sic & generalibus vocabulis cōtenti ſumus comprehendentibus in ſe ſpecialium intellectum. Ergo iam de vocabulo ipſo. Naturale vocabulū eſt fœmina. [29] Naturalis vocabuli generale mulier. Generalis etiam ſpeciale, virgo, vel nupta, vel vidua, vel quot etiā ætatis nomina accedunt Subiectum igitur eſt generali ſpeciale, quia generale prius eſt: & [30] ſubiectiuum anteceſſiuo, & portionale vniuerſali: in ipſo intelligitur cui ſubiicitur, & in ipſo ſignificatur, quia in ipſo continetur. Sic nec manus, nec pes, nec vllum membrorū deſiderat ſignificari corpore nominato. Etſi mundum dixeris, illic erit & cœlū, & quæ in eo, ſol & luna, & ſidera, & aſtra, & terra, & freta, & [31] omnis cēſus elementorū. Omnia dixeris, cū id dixeris ꝙ ex omnibus conſtat.

G

Cap. V.

Sic & mulierē nominando, quicquid eſt mulieris, nominauit. [[32] Sed quoniam ita mulieris nomen vſurpant, vt non putent competere illud niſi ei ſoli quæ virum paſſa ſit; probari à nobis oportet proprietatem eius vocabuli, ad ſexum ipſum, non ad gradum ſexus pertinere, quo cōmuniter etiam virgines cenſeantur. Cum hoc genus ſecundi hominis à Deo factum eſt, in audiutorium hominis; fœmina illa, ſtatim mulier eſt cognominata, adhuc fœlix, [33] adhuc digna paradiſo, adhuc virgo. *Vocabitur*, inquit, *mulier*. (Gen. 2.) Habes itaque nomen, non dico iam virgini commune, ſed proprium, quod à principio virgo ſortitia eſt. Sed ingenioſe quidam de futuro volunt dictum. *Vocabitur mulier*, quaſi quæ hoc futura eſſet, cum virginitatem reſignaſſet: quoniam & adiecit, *Propterea relinquet homo patrem & matrem & [34] conglutinabitur mulieri ſuæ, & [35] erunt duo in carnem vnam*. Oſtendant igitur primo, vbi ſit ſubtilitas iſta, ſi de futuro mulier cognominata eſt quod interea vocabulum acceperit. Non poteſt enim ſine vocabulo præſentis qualitatis ſuæ fuiſſe. Ceterum quale eſt vt quę in futurum vocaretur nomine deſignato, in præſenti

H

nihil cognominaretur? (Ibid. paulo prius.) Omnibus animalibus Adam nomina impoſuit, & nemini ex futura conditione, ſed ex præſenti inſtitutione, cui conditio quæcunque ſeruiret, hoc appellata, quod à primordio voluit; quid ergo tunc vocabatur? Atquin quotienſcumque in ſcriptura nominatur, mulier appellatur, antequam nupta, & nunquam virgo cum virgo. Hoc nomen tum vnum illi fuit, & quando nihil [36] prophetico modo dictum eſt. (Ibid. in fine.) Nam cum ſcriptura refert fuiſſe nudos duos, Adam & mulierem eius, nec hoc de futuro ſapit, quaſi mulierē dixerit eius in præſagio vxoris. Sed quoniam & innupta illius mulier, vt de ſubſtantia ipſius: *Hoc*, inquit, os (Ibid. antea)

A *ex oſsibus meis,& 37 caro ex carne mea: vocabitur mulier.* Hinc
ergo tacita conſcientia naturæ, ipſa diuinitas animæ in
vſum ſermonis eduxit neſcientibus hominibus (ſicut
& alia multa, quæ ex ſcriptura fieri & dici ſolere alibi
poterimus oſtendere) vti mulieres noſtras dicamus v-
xores, quanquam & improprie quædam loquamur. 38
Nam & Græci qui magis vocabulo mulieris in vxore
vtūtur, 39 alia habent propria vocabula vxoris. Sed ma-
lo hunc vſum ad ſcripturæ teſtimonium deputare. Vbi
enim duo in vnam carnem efficiuntur per matrimonij
nexum, caro ex carne, & os ex oſſibus, vocatur ſecun-
dum originem mulier eius, ex cuius ſubſtantia incipit
cenſeri facta vxor. Ita mulier non natura nomen eſt v-
xoris, ſed vxor conditione nomen eſt mulieris. Deni-
que mulier & non vxor dici poteſt, non mulier autem
vxor dici non poteſt, quia nec eſſe. Conſtituto igitur
nomine nouæ fœminæ, quod eſt mulier, & explicito
quod prius fuit, id eſt, nomine aſſignato, conuertit iam
ad propheticam rationem, vti diceret, 40 *Propter hoc re-*
Vbi ſupra. *linquet homo patrem & matrem.* Adeo ſeparatum eſt
B nomen à prophetia, quantum & ab ipſa perſona, vt non
vtique de ipſa Eua dixerit, ſed in illas fœminas futu-
ras, quas in 41 matrice generis fœminini norminarit. A-
lioqui non Adam relicturus erat patrem & matrē, quos
non habebat, propter Euam. Ergo non ad Euam perti-
net, quia nec ad Adam, quod prophetice dictū eſt. De
maritorum n. conditione prædictum, qui ob mulierem
parentes ſuos erant relicturi, quod in Euam cadere non
potuit, quia nec in Adam. Si ita res eſt, apparet non pro-
pter futurum, mulierem cognominatam, ad quam fu-
turum non pertinebat. Eo accedit, quod ipſe rationem
eius nominis ædidit. Cum enim dixiſſet, *Vocabitur mu-*
lier, 42 *quoniam ex viro ſuo ſumpta eſt*, & ipſo adhuc virgi-
ne. 43 Sed dicemus & de viri nomine ſuo loco. Nemo i-
taq; nomen ad prophetiam interpretetur, quod ex alia
ſignificatione deductum eſt: præſertim cum appareat,
Gen. 3. vbi de futuro nomen acceperit, illic ſcilicet, 44 vbi Eua
cognominatur, perſonali iam vocabulo, quia naturale
præceſſerat. Si enim Eua mater viuentium eſt, ecce ex
futuro cognominatur, ecce vxor & non virgo prænun-
ciatur, hoc erit vocabulum nupturę. Ex nupta enim ma-
C ter. Ita hic quoque oſtenditur non de futuro mulierem
tunc nominatam, quæ poſtmodum acceptura erat fu-
turæ conditionis ſuæ nomen. Reſponſum ſatis eſt ad
Cap. VI. hanc partem. [45 Videamus nunc ii & Apoſtolus for-
mam vocabuli iſtius ſecundum Geneſim obſeruet, ſe-
xui deputans illud, ſic mulierem vocans virginem Ma-
riam, quemadmodum & Geneſis Euā. Scribens enim
Gal. 4. ad Galatas, *Miſit*, inquit, *Deus filium ſuum factum ex mulie-*
re. Quam vtiq; virginem conſtat fuiſſe, 46 licet Hebion
reſiſtat. Agnoſco & angelum Gabrielem ad virginem
miſſum: ſed cum benedicit illam, inter mulieres, nō in-
Luc. 1. ter virgines deputat? 47 *Benedicta tu inter mulieres*: ſciebat
& angelus mulierem etiam virginē dici. Sed & ad hæc
duo ingenioſe quidam reſpondiſſe ſibi viſus eſt, quoni-
am quidem deſponſata eſt Maria, idcirco & ab angelo
& ab Apoſtolo mulierem pronunciatam. 48 Deſponſa-
ſata enim, quodammodo nupta. Tamen inter quo-
dammodo, & verum, ſatis intereſt dumtaxat hoc in lo-
co. Nam alibi ita ſane habendū eſt. Nunc vero nō quaſi
iam nuptam mulierem Mariam pronuntiauerunt, ſed
quaſi nihilominus fœminam, etiāſi non ſponſam, quaſi
hoc à primordio dictam. Illud enim præiudicet neceſſe
D eſt, à quo forma deſcendit. Ceterum quod pertineat ad
hoc capitulum, ſi hic deſponſatæ adæquatur, vt ideo
mulier dicta ſit Maria, non qua fœmina, ſed qua marita
iam ergo Chriſtus non ex virgine natus eſt, quia ex de-
ſponſata quæ virgo eſſe deſierit hoc nomine. Quod ſi
ex virgine natus eſt, licet ex deſponſata tamen integra,
agnoſce mulierem etiam virginem, etiam integram di-
ci. Hic certe nihil prophetice dictum videri poteſt, vt
futuram mulierem, id eſt, nuptam Apoſtolus nomina-
Gal. 4. rit, dicendo, factum ex muliere. Non enim poterat po-
ſteriorē mulierē nominare, de qua Chriſtus naſci non
habebat, id eſt, virum paſſam: ſed illa quæ erat præſens,

quæ erat virgo, & mulier vocabatur poſt vocabuli hu-
ius proprietatem, ſecundum primordii formam, virgi- E
ni, & ita vniuerſo mulierum generi defenſam. [49 Cō- Cap. VII.
uertamus ad ipſas iā rationes recenſendas, per quas A-
poſtolus docet velari fœminam oportere, an eædem et
virgininibus competant: vt ex hoc quoq; vocabuli cō-
munio inter virgines & non virgines conſtet, dum eæ-
dem velaminis cauſæ in vtraque parte depræhendūtur.
Si caput mulieris, vir eſt, vtique & virginis, de qua fit
mulier, illa quæ nupſit: niſi ſi virgo tertiū genus eſt mō-
ſtruoſum aliquod ſui capitis. Si mulieri turpe eſt radi
ſiue tonderi, vtique & virgini. 50 Proinde viderit ſeculū *1. Cor. 11.*
æmulum Dei, ſi ita virgini cæſum capillum decori mē-
titur, quemadmodum & puero permiſſum. Ergo cui ę-
que non conuenit radi ſiue tonderi, æque conuenit o-
periri. Si gloria viri eſt mulier, quanto magis virgo, quæ
& gloria ſibi eſt? Si mulier ex viro & propter virum,
coſta illa Adæ virgo primum fuit. 51 Si mulier poteſta- *Ibid.*
tem habere ſuper caput debet, vel eo iuſtius virgo, ad *Gen. 2.*
quam pertinet quod in cauſa eſt. Si enim 52 propter an- *1. Cor. 11.*
gelos, ſcilicet quos legimus à Deo & cœlo excidiſſe, ob F
concupiſcentiam fœminarum: quis præſumere poteſt
tales angelos, maculata iam corpora. & humanæ libidi-
nis reliquias deſideraſſe, vt non ad virgines potius ex-
arſerint, 53 quarum flos etiam humanam libidinem ex-
cuſſat? Nam & ſcriptura ſic ſuggerit, *Et factum eſt*, inquit, *Gen. 6.*
cum cœpiſſent homines plures fieri ſuper terram, & filiæ natæ ſunt
eis. Conſpicati autem filij Dei, filias hominum, quod pulchræ eſ-
ſent, acceperunt ſibi vxores ex omnibus quas elegerunt. 54 Hic
enim nomen mulierum Græcum, vxores ſapit, quia de
nuptiis mentio eſt. Cum ergo filias hominum dicit,
manifeſte virgines portendit, quæ adhuc apud paren-
tes deputarentur: nam nuptæ maritorum nuncupan-
tur: cum potuerit dixiſſe vxores hominum æque, non
adulteros nominans angelos, ſed maritos, dum innu-
ptas ſumunt filias hominum, quas natas ſupra dixit, ſic
quoque virgines ſignificans. Supra natas, at hic angelis
nuptas, aliud eas neſcio quam natas, & dehinc nu-
ptas.

Debet ergo adumbrari facies tam periculoſa, quæ G
vſque ad cœlum ſcandala iaculata eſt, vt cum Deo aſſi-
ſtens, cui rea eſt angelorum exterminatorum, 55 ceteris
quoque angelis erubeſcat, & malam illam aliquando
libertatem capitis ſui comprimat, iam nec hominum
oculis offerendā Sed & ſi contaminatas iā fœminas an-
geli illi appetiſſent; tanto magis propter angelos virgi-
nes velari debuiſſent, quanto magis propter virgines
angeli deliquiſſe potuiſſent. Si aūt & naturæ præiudiciū
adiicit Apoſtolus, quod honor ſit mulieris redundātia
capillorum, quia coma pro operimento eſt: vtique hoc
maxime virginis inſigne eſt, quarū & ornatus ipſe, pro-
prie ſic eſt, 56 vt concumulata in verticem, ipſam capitis *1. Cor. 11.*
arcem ambitu criniū contegat. [57 Horū certe omni- Cap. VIII.
um contraria efficiunt, ne vir caput velet: ſcilicet quia
non ſit naturaliter conſecutus ambitionē capillorum,
quia radi ſiue tonderi non ſit turpe illi, quia nō propter
illum angeli exorbitarint, quia gloria & imago Dei ſit,
quia caput eius Chriſtus. Itaque cum de viro & mulie-
re Apoſtolus tractet, cur illam oporteat velari, illū vero
non, apparet cur & virginis ſilentiū fecerit: eadē ratione
ſcilicet virginem in muliere intelligendā ſinens, 58 qua
& puerū vt in viro deputandū non nominauit totū or-
dinē vtriuſq; ſexus propriis vocabulis cōplexus, mulie- H
ris & viri. Sic Adā ēt adhuc integer, vir in Geneſi eſt co-
gnominatus: *Vocabitur*, inquit, *mulier, quia de viro ſuo ſum-*
pta eſt. 59 Sic vir Adā ante nuptiarū congreſſum, quēad- *Gen. 2.*
modū & Eua mulier. De vtraq; parte ſatis ad vniuerſam
ſpeciē cuiuſq; ſexus Apoſtolus pronūciauit, & breuiter
& plene, tā inſtructa definitione, *Omnis*, inquit, *mulier*.
Quid eſt omnis? niſi omnis generis, omnis ordinis, om- *1. Cor. 11.*
nis conditionis, omnis dignitatis, omnis ætatis. Siqui-
dem omne totum eſt, & integrum & nulla ſui parte de-
fectum. Pars autem mulieris & virgo eſt. Æq; & de vi-
ro non velando, *Omnis*, inquit. Ecce duo diuerſa nomi- *Ibid.*
na, Vir & Mulier, Omnis vterque. Duæ leges ob-

noxiæ

A noxiæ inuicem, hinc velandi, inde nudandi. Igitur ſi eo quod dictum ſit *omnis vir*, commnne eſt nomen viri etiam nondum viri, [60] maſculi inueſtis: commune autem cum ſit nomen ſecundum naturam, communis eſt & lex non velandi eius, [61] qui inter viros virgo eſt ſecũdum diſciplinam: cur non præiudicatum ſit proinde & mulierem virginem omnem muliere nominata contineri conſortio nominis, vt contineatur & cõmunione legis. Si virgo mulier non eſt nec vir inueſtis eſt. Si non operitur virgo, quia mulier non ſit, operiatur inueſtis, quia vir non ſit. Eiuſdem virginitatis æqua ſit venia. Sicut virgines non coguntur velari, ita pueri non iubeantur reuelari. Cur ex parte definitionem Apoſtoli agnôſcimus abſolutam, circa omnem virum, [62] nec detractamus, quare non & puerum nominarit: ex parte autem præuaricamur, æque abſoluta ea circa omnem mulierem? *Si quis*, inquit, *contentioſus eſt*, *nos talem conſuetudinem non habemus*, *neque Eccleſia Dei*. Oſtendit contentionem aliquam de iſta ſpecie fuiſſe, ad quam extinguendam toto compendio vſus eſt: neq; virginem nominans, vt oſtenderet dubitandum de velanda non

B eſſe, & omnem nominans mulierem, cum nominaſſet

1. Tim. 2. Cap. IX. virginem. Sic & ipſi Corinthii intellexerunt. [63] Hodie deniq; virgines ſuas Corinthii velant. Quid docuerint Apoſtoli, qui didicerunt, approbant. [[64] Videamus nunc, an ſicut naturæ & cauſæ argumenta virgini quo-

1. Cor. 4. que competere monſtrauimus, ita etiam diſciplinæ Eccleſiaſticæ præſcripta de muliere in virginem ſpectent. [65] Non permittitur mulieri in Eccleſia loqui, ſed nec docere, [66] nec tinguere, [67] nec offerre, [68] nec vllius virilis muneris, nedum ſacerdotalis officii ſortem ſibi vendicare. Quæramus an aliquid horum virgini liceat. Si virgini non licet, ſed in omnibus eadem conditione ſubiicitur, & neceſſitas humilitatis cum muliere cenſetur, vnde illi vnum hoc licebit quod omni fœminæ non licet? Quid prærogatiuę meretur aduerſus cõditionem ſuam, ſi qua virgo eſt, & carnem ſuam ſanctificare propoſuit? [69] Idcirco velaminis venia ſit illi, vt in Eccleſiam notabilis & inſignis introeat, vt honorem ſanctitatis in libertate capitis oſtendat? Potuit dignius honorari aliqua prærogatiua virilis aut gradus, aut offi-

C cii. plane ſcio alicubi virginem [70] in viduatu ab annis nondum viginti collocatam. [71] Cui ſi quid refrigerii debuerat [72] epiſcopus, aliter vtiq; ſaluo reſpectu diſciplinæ præſtare potuiſſet, ne tale nunc miraculũ, ne dixerim monſtrum, in Eccleſia denotaretur: virgo vidua hoc

1. Tim. 5. quidẽ portentuoſior, quod nec qua vidua caput texit, vtrunque ſe negans, & virginem quæ vidua deputetur, & viduam quæ virgo dicatur. Sed ea auctoritate illic ſedet intecta, qua & virgo. [73] Ad quam ſedem præter annos ſexaginta non tantum vniuiræ, id eſt, nuptæ aliquãdo eliguntur, ſed & matres & quidem educatrices filiorum: ſcilicet, vt experimentis omnium affectuum ſtructæ, facile norint ceteras & conſilio & ſolatio iuuare, & vt nihilominus ea decucurrerint, per quæ fœmina probari poteſt: adeo nihil virgini ad honorem de loco per-

Cap. X. miſſum eſt. [[74] Sic nec de aliquibus inſignibus. Ceterũ ſatis inhumanũ, ſi fœminę quidem per omnia viris ſubditæ, honorigerã notam virginitatis ſuæ præferant, qua ſuſpiciantur & circumſpiciantur & magnificẽtur à fratribus, [75] viri autem tot virgines, tot ſpadones volun-

D tarii [76] cæco bono ſuo incedant, nihil geſtantes, quod & ipſos faceret illuſtres. Debebunt etiã & ipſi [77] aliqua ſibi inſignia defendere, [78] aut pennas Garamantũ, [79] aut crobylos Barbarorum, aut [80] cicadas Athenienſiũ, aut [81] cirros Germanorum, [82] aut ſtigmata Britonum: At ex diuerſo fiat, capite velati in Eccleſia lateant. Certi ſumus Spiritũ ſanctũ magis maſculis tale aliquid ſubſcribere potuiſſe, ſi fœminis ſubſcripſiſſet: cũ pręter ſexus auctoritatem, etiam ipſius continentiæ nomine maſculos potius honorari oportuiſſet. Quorum quando ſexus auidior & calidior in fœminas, tanto continentia maioris ardoris laboratior, ideoque dignior omni oſtentatione: ſi oſtentatio, virginitatis eſt dignitas. [83] Non enim & continentia virginitati antiſtat, ſiue viduorum, [84] ſiue qui ex conſenſu contumeliam communem iam recuſauerunt? Nam virginitas gratia conſtat, continentia vero virtute. Non concupiſcendi, cui concupiſcendo inoleueris, grande certamen eſt. Cuius autem concupiſcendi ignoraueris fructum, facile non concupiſces, aduerſarium non habens, concupiſcentiam fructus. Quomodo ergo non magis viris aliquid tale Deus in honorem ſub ſcripſiſſet, vel quia familiariori, ſcilicet imagini ſuæ vel quia plus laboranti? Si autem nihil maſculo, multo magis fœminæ. [[85] Sed ꝙ ſupra intermiſimus, ex par- Cap. XI.
te ſubſequutæ diſputationis, ne cohærentiam eius diſpergeremus, nunc reſponſo expungemus. [86] Vbi enim gradum fiximus de Apoſtoli abſoluta definitione, omnem mulierem etiam omnis ætatis intelligendam: re- 1. Cor. 11.
ſpõderi ex diuerſo habebat, ergo à natiuitate & à primo nomine ætatis virginem operiri oportere. Non ita eſt a: ſed ex quo ſe intelligere cœperit, & cenſum naturæ ſuæ intrare, & de [87] virginis exire, & pati nouũ illud quod Gen. 2.
alterius ætatis eſt. Nam & principes generis Adam & Gen. 3.
Eua quam diu intellectu carebant, nudi agebant, At vbi [88] de arbore agnitionis guſtauerunt, nihil primum ſenſerunt, quam erubeſcendum. Itaq; ſui quique ſexus intellectum tegmine notauerũt. Sed & ſi propter angelos velanda eſt, ſine dubio ab ea ætate lex velaminis o- F
perabitur, à qua potuerunt filiæ hominum concupiſcentiã ſui adducere, & nuptias pati. Ex illo enim virgo deſinit, ex quo poteſt non eſſe. Et [89] ideo penes Iſrael illicitum eſt ad virũ tradere, niſi poſt conteſtatã ſanguine maturitatem: ita ante hũc indicem [90] acerba res eſt. Igitur ſi tam diu virgo, quã diu acerba eſt, deſinit virginem cum matura cognoſcitur, & vt virgo iam legi ap- Gen. 24.
plicatur, ſicut & nuptiis. Et [19] deſponſatæ quidẽ habẽt exemplum Rebeccæ, quæ cum ad ſponſum ignotũ adhuc ignota perduceretur, ſimul ipſum cognouit eſſe, quẽ de longinquo perſpexerat, non ſuſtinuit dexteræ colluctationem, nec oſculi congreſſionem, nec ſalutationis communicationẽ, ſed confeſſa quod ſenſerat, id eſt, ſpiritu nuptam, negauit virginem velata ibidem. O mulierem iam de Chriſti diſciplina! [92] Oſtendit e- Matth. 5.
nim etiam nuptias de aſpectu & animo fieri, quemadmodum ſtuprum: niſi quod etiam Rebeccam quidam adhuc velant: de ceteris vero, id eſt, quæ deſponſatæ non ſunt, viderit parentum procraſtinatio ex [93] an- G
guſtiis vel ſcrupuloſitate deſcendens, [94] viderit & ipſum continentiæ votum. Nihil pertinet ad ætatem ſua ſpatia currentem, ſuaque debita maturitati luentem. Alia in occulto mater, natura: & alius in latenti pater, tempus, filiam ſuam legibus ſuis maritarunt. Aſpice nuptam iam illam tuam virginem, & animam expectatione, & carnem transfiguratione, [95] cui tu ſecundum paras maritum. [96] Iam & vox obſoleſacta eſt, & membra completa ſunt, & pudor vbique veſtitur, & [97] menſes tributa defendunt: ac tu mulierem negas quam muliebria pati dicis. Si congreſſio viri mulierem facit, non tegantur, niſi poſt ipſam nuptiarum paſſionem. [98] Atquin etiam apud ethnicos velatæ ad virum ducuntur. Si autem ad deſponſationem velantur, quia & corpore & ſpiritu maſculo mixtæ ſunt per oſculum & dexteras, per quæ primum reſignarunt pudorem ſpiritu, per commune conſcientiæ pignus, quo totam condixerunt confuſionem, quanto magis tempus H
illas velabit, ſine [99] quo ſponſari non poſſunt, & quo vrgente ſine ſponſalibus virgines deſinunt eſſe? Tempus etiam ethnici obſeruant, vt ex lege naturæ iura ſua ætatibus reddant. [100] Nam fœminas quidem à duodecim annis, maſculum vero, à duobus amplius ad negotia mittunt, pubertatem in annis, non ſponſalib. aut nuptiis decernẽtes. Mater familię vocatur, licet virgo, & paterfamiliæ, licet inueſtis. A nobis nec naturalia obſeruantur, quaſi alius ſit Deus naturæ quam noſter.
[[101] Agnoſce & mulierẽ, agnoſce & nuptã de teſtimo- Cap. XII.
niis & corporis & ſpiritus, quæ patitur & in conſcientia & in carne. Hę ſunt tabellæ [102] priores naturaliũ ſponſalium & nuptiarum. Impone velamen extrinſecus ha-

A benti tegumen intrinſecus. Tegantur etiam ſuperiora,
cuius interiora nuda nō ſunt. Vis ſcire, quæ ſit ætatis au-
ctoritas? Propone vtramque, immature compreſſam in
habitu mulieris, & quę maturitate progreſſa in virgini-
tate duret cum ſuo habitu, facilius illa mulier negabi-
tur, quam iſta virgo credetur. Tāta eſt adeo fides ætatis,
vt nec habitu obſtrui poſſit. Quid quod etiā hæ noſtræ
etiam habitu mutationem ætatis confitentur, ſimulq;
ſe mulieres intellexerunt, de 103 virginibus educantur,
à capite quidem ipſo deponentes quod fuerunt: vertūt
capillum, in acu laſciuiore comam ſibi inferunt, crini-
bus à fronte diuiſis apertam profeſſæ 104 mulieritatem.
Iam & conſilium formæ à ſpeculo petūt, & faciem mo-
roſiorem lauacro macerant, forſitan & aliquo eam me-
dicamine interpolant, 105 pallium extrinſecus iactant,
106 calceum ſtipant multiformem, plus inſtrumenti ad
balneas deferunt. Quid ſingula perſequar? Solennem
manifeſtæ paraturæ totam circumferunt mulieritatem.
B Sed 107 virginari volunt ſola capitis nuditate, vno ha-
Cap. XIII. bitu negantes quod toto ſuggeſtu profitentur. [10 Si
propter homines habitu abutuntur, impleant illum et-
iam in hoc, vt & apud ethnicos caput velent. Certe in
Eccleſia virginitatem ſuam abſcondāt, quam extra Ec-
cleſiam cælant. Timent extraneos, reuereantur & fra-
tres: aut conſtanter audeant & in vicis virgines videri,
ſicut audent in Eccleſiis. Laudabo vigorem, ſi aliquid &
apud ethnicos virginitatis nundinarint. Eadem natura
foris quæ & intus, eadem inſtitutio apud homines & a-
pud Dominum eadem libertate conſtat. 109 Quo ergo
foris quidem bonum ſuum abſtrudunt, in Eccleſia ve-
ro prouulgant? Expoſco rationem. Vtrumne vt fratrib.
ſuis placeant, an vt ipſi Deo? Si vt ipſi Deo: tam idoneus
eſt ad conſpicienda quæque in occulto fiunt, quam iu-
ſtus ad remuneranda quę ſoli ſibi fiunt. Denique præci-
Matth. 6. pit, nihil 110 debuccinemus eorum 111 quæ apud illum
mercedem merebuntur, nec ea ab hominib. compenſe-
mus. 112 Quod ſi vnius Victoriati, vel quamcunq; elee-
moſynæ operationem, ſiniſtra conſcienta facere prohi-
bemur, quātum tenebrarum circumfundere debemus,
C cum tantam oblationem Deo offerimus, ipſius corpo-
ris & ipſius ſpiritus noſtri, cum illam ipſam naturā con-
ſecramus. Ergo quod non poteſt videri propter Deum
fieri, quia ſic fieri Deus non vult, ſequitur vt hominum
gratia fiat: vtiq; primo illicitum, vt gloriæ libidinoſum.
Gloria enim illicitum eſt eis, quorum probatio in om-
ni humiliatione conſtat. Et 113 ſi à Deo confertur conti-
nentiæ virtus; *Quid gloriaris quaſi non acceperis?* Si vero nō
Sap. 8. *1. Cor. 4.* accepiſti, quid habes quod datum tibi non eſt? Hoc ip-
ſo aut conſtat à Deo datam tibi non eſſe, quod illam nō
ſoli Deo præſtas. Videamus ergo quod humanum eſt,
an firmum ſit & verum. [114 Referunt aliquando dictū
Cap. XIV. à quodam, cum primum quęſtio iſta tentata eſt, & quo-
modo ceteras ſollicitabimus ad huiuſmodi opus: Scili-
cet fœlices nos facient, ſi plures erunt, & non Dei gra-
tia vel merita cuiuſque, Virgines Eccleſiam, an Eccleſia
virgines ornat Deo, ſiue commendat? Confeſſus eſt igi-
tur gloriam eſſe in cauſa. Porro vbi gloria, illic ſollicita-
tio, vbi ſollicitatio, illic coactio, vbi coactio, illic neceſ-
ſitas, vbi neceſſitas, illic infirmitas. Merito itaque dum
D caput non tegunt vt ſollicitentur gloriæ cauſa, ventres
tegere coguntur infirmitatis ruina. Æmulatio enim il-
las, non religio producit: aliquando & ipſe Deus ven-
ter earum, quia facile virgines fraternitas ſuſcipit. Nec
tantum autem ruunt, ſed & 115 funem longum delicto-
rum ſibi adtrahunt. Prolatæ enim in medium, & pub-
licato bono ſuo elatæ, & fratribus omni honore & cha-
ritatis operatione cumulatæ, dum non latent vbi quid
admiſſum eſt, tantum dedecoris cogitant quantum ho-
noris habuerunt. Si intectum caput virginitati aſſcribi-
tur, ſi qua virgo exciderit de gratia virginitatis, ne pro-
datur, intecto permanet capite: & tunc iam alieno am-
bulat habitu, id eſt, quem ſibi vendicat virginitas: per-
manet nihilominus in habitu, vel tunc ſaltem alieno,
ne ſcilicet mutatione prodatur. Conſciæ muliebritatis,
iam indubitate audent nudo capite ad Deum adire. Sed
æmulator Deus & Dominus, qui dixit, *Nihil 116 occultū* E
quod non reuelabitur, pleraſq; etiam in conſpectum dedu- *Matth. 10.*
cit. Non enim confitebuntur, niſi ipſorum infantium
ſuorum vagitibus proditæ. Quantum autem plures, nō
etiam de pluribus ſceleribus ſuſpectas habebis? Dicam
licet nolim difficile mulier ſemel fit, quæ timet fieri:
quæque iam facta poteſt virginē mentiri ſub Deo, quā-
ta item circa vterum ſuum audebit, ne etiam mater de-
tegatur? Scit Deus quot iā infantes & perfici & perduci
ad partum integros duxerit, debellatos aliquādiu à ma-
tribus: Facillime ſemper concipiunt, & fœliciſſime pa-
riunt huiuſmodi virgines, & quidem ſimillimos patri-
bus. Hæc admittit flagitia coacta & inuita virginitas. I-
pſa concupiſcentia non latendi non eſt pudica: patitur
aliquid quod virginis non ſit, ſtudium placendi vtique
& viris. Quantum velis bona mente conetur, neceſſe eſt
publicatione ſui periclitetur, dum percutitur oculis in-
certis & multis, dum digitis demonſtrātium titillatur,
dum nimium amatur, dum inter 117 amplexus & oſcula
aſſidua concaleſcit. Sic frons duratur, ſic pudor teritur, Cap. XV.
ſic ſoluitur, ſic diſcitur aliter iam placere deſiderare. [118
Sed enim vera & tota & pura virginitas, nihil magis ti-
met quam ſemetipſam: etiam fœminarum oculos pati F
non vult, alios ipſa oculos habet: confugit ad velamen
capitis, quaſi ad galeam, quaſi ad clypeum, qui bonum
ſuum protegat aduerſus ictus tētationum, aduerſus ia-
cula ſcandalorum, aduerſus ſuſpiciones, & ſuſurros,
& æmulationum, 119 ipſum quoque liuorem. 120 Nam
eſt aliquid etiam apud ethnicos metuendum, quod fa-
ſcinum vocant, infœliciorem laudis & gloriæ enormi-
oris euentum. Hoc nos interdum diabolo interpreta-
mur, ipſius eſt enim, boni odium. Interdum Deo depu-
tamus. illius eſt enim, ſuperbiæ iudicium, extollētis hu-
miles, & deprimentis elatos. Timebit itaque virgo ſan-
ctior, vel in nomine faſcini: hinc aduerſarium, inde De-
um; illius liuidum ingenium, huius cenſorium lumen:
& gaudebit, ſibi ſoli & Deo nota. Sed & ſi cui innotue-
rit, ſapit ſi 121 tentationibus gradum obtraxerit. Quis n.
audebit oculis ſuis premere faciem clauſam, faciem nō G
ſentientem? faciem (vt dixerim) triſtem? Quicunq; ma-
lus cogitatus ipſa ſeueritate frangetur. Iam ſe etiā muli-
erem negat, quæ virginem cælat. [122 In his conſiſtit de- Cap. XVI.
fenſio noſtrę opinionis ſecundum ſcripturam, ſecundū
naturam, 123 ſecundum diſciplinam. Scriptura legem
condit? natura conteſtatur, diſciplina exigit. Cui ex his
conſuetudo opinionis prodeſt, vel qui diuerſæ ſenten-
tiæ color eſt? Dei eſt ſcriptura, Dei eſt natura, Dei eſt di-
ſciplina. quicquid contrarium eſt iſtis, Dei non eſt. Si
ſcriptura incerta eſt, natura manifeſta eſt. Et de eius te-
ſtimonio ſcriptura incerta non poteſt eſſe. Si de natura
dubitatur, diſciplina quid 124 magis Deo ratum ſit o-
ſtendit. Nihil eſt illi carius humilitate, nihil acceptius
modeſtia, nihil peroſius gloria, & ſtudio hominib. pla-
cendi. Illud itaque ſit tibi & ſcriptura, & natura, & diſci-
plina, quod ratum Deo inueneris, ſicut iuberis omnia
examinare, & meliora quæq; ſectari. Supereſt etiam vt
ad ipſas conuertamur, quo libentius iſta ſuſcipiant. O-
ro te ſiue mater ſoror, ſiue filia, virgo, 125 ſecundum an- H
norum nomina dixerim, vela caput: ſi mater, propter fi-
lios: ſi ſoror, propter fratres: ſi filia, propter patres: om-
nes in te ætates periclitantur, indue armaturā pudoris,
circumduc vallum verecundiæ, murum ſexui tuo ſtrue,
qui nec tuos emittat oculos, nec admittat alienos. Ad-
imple habitu mulieris. Vt ſtatum virginis ſerues, menti-
re aliquid ex his quæ intus ſūt, vt ſoli Deo exhibeas ve-
ritatem, quanquam non mentiris nuptam. 126 Nupſiſti
enim Chriſto: illi tradidiſti carnem tuam, illi ſponſaſti
maturitatem tuam. Incede ſecundum ſponſi tui volun-
tatem. Chriſtus eſt, qui & alienas ſpōſas & maritatas ve- Ca. XVII.
lari iubet, vtique multo magis ſuas. [127 Sed & vos ad-
monemus alterius pudicitiæ mulieres, quæ in nuptias
incidiſtis, ne ſic à diſciplina velaminis exoleſcatis, ne
quidē in momēto horę, vt quia reiicere illā nō poteſtis,
alio modo deſtruatis, neq; tectæ, neq; nudæ incedentes.
128 Mitris n. & lanis quædā non velant caput, ſed conli-

A gant, à fronte quidem protectæ: qua proprie aũt caput eſt, nudę. Alię modice linteolis, credo ne caput premãt, nec ad aures vſq; demiſſis cerebrotenus operiũtur. Miſereor ſi tam infirmo auditu ſunt, vt per tegmen audire non poſſint. Sciant quia totũ caput mulier eſt. Limites & fines eius eouſq; porrigũtur, vnde incipit veſtis. Quãtum reſoluti crines occupare poſſunt, tãta eſt velaminis regio, vt ceruices quoq; ambiãtur. Ipſæ n. ſunt quas ſubiectas eſſe oportet; propter quas poteſtas ſupra caput haberi debet, velamen iugum illarum eſt. Iudicabũt vos [129] Abrabiæ fœminæ ethnicæ, quæ non caput, ſed faciem quoq; ita totam tegunt, vt vno oculo liberato, contentę ſint dimidiam frui lucem quam [130] totam faciem proſtituere. Mauult fœmina videre quã videri. [131] Quas propterea infœliciſſimas ait Romana quædam regina, B quod adamare magis quam adamari poſſint, cum ſint vel ex alterius infœlicitatis, & quidem frequentioris, immunitate fœlices, quia facilius adamari quam adamare fœminæ poſſint. Et ethnicæ quidem diſciplinæ [132] meracior, & (vt ita dixerim) barbarior modeſtia. Nobis Dominus etiam reuelationib. [133] velaminis ſpatia metatus eſt. Nam cuidã ſorori noſtræ angelus in ſomnis ceruices, quaſi applauderet, verberans, Elegãtes, inquit, ceruices, & merito nudæ. bonum eſt vſq; ad lũbos à capite veleris, ne & tibi iſta ceruicum libertas non proſit. Et vtique quod vni dixeris, omnib. dixeris. Quãtam autem caſtigationẽ merebuntur etiam illæ, [134] quę inter Pſalmos, vel in [135] quacunque Dei mentione retectæ perſeuerãt? Meritone etiam [136] in Oratione ipſa facillime [137] fimbriam, aut villum, aut quodlibet filum cerebro ſuperponunt, & tectas ſe opinantur? Tanti caput ſuum metiuntur. [138] Aliæ quib. plane maior eſt palma omni fimbria & filo, non minus capite ſuo abutuntur, vt [139] beſtia quædam magis quam auis, licet pennata, C breui capite, protracta, ceruice, cetera altegradia. Hanc aiunt, cum deliteſcendum habet, caput ſolum plane totum in condenſum abſtrudere, reliquam ſe in aperto relinquere. Ita dũ in capite ſecura eſt, nuda qua maior eſt, capitur tota cum capite. Tales erunt & iſtæ minus quam vtile eſt tectæ. Oportet ergo omni tempore & omni loco memores legis incedere, paratas & inſtructas ad omnem Dei mentionem: qui ſi fuerit in pectore, cognoſcetur & in capite fœminarum. Hæc cum bona pace legentibus, vtilitatem conſuetudini præponentibus, pax & gratia à Domino noſtro Ieſu redundet, cum [140] Septimio Tertulliano, cuius hoc opuſculũ eſt.

1. Cor. 11.

D

ADNOTATIONES
IACOBI PAMELII IN LIBRVM
de velandis virginibus.

De Virginibvs Velandis.] *Si vſquam alibi, certe hic adfirmare poſſum, quod quum multa alia Rhenanus probe tractauerit Tertulliani loca, in nonnullis viſus eſt parum fauente, ne dicam inuita, Delia venari. Quippe qui ſub finem Argumenti, Auctorem omnino aliter interpretetur quam ipſe ſcripſerit, in hac verba: Porro (inquit) obſeruandum, eas* virgines *quæ* velatæ *in Eccleſiam* ventitabant, virgines Dei *hic dici, illas vero quæ foris quidem, hoc eſt, in vicis, propter ethnicos velabantur, ceterum in ipſo cœtu Chriſtianorum ſiue Eccleſia nudato ſtabant capite*, virgines hominum *appellari, iuxta illud Geneſeos*, filii Dei, & filiæ hominum. *Neque enim* virgines hominum *quas vocat Auctor in Eccleſiis dumtaxat, ſed & in vicis & vbique retecto capite incedebant, donec iam deſponſatæ nuptiis eſſent proximæ. Atque hinc dicuntur cap.* 3. non tegi, ſed proſtitui, *&*: nuda plane fronte temerarie audaciam excitatæ, *tamquam* quæ aliquid à viris peterent, ambire aduerſus virgines Dei, eo quod aliter incederẽt, *nempe velatæ. Deinde eaſdem increpat, quod*, quum reliquo habitu mulieritatem profiterentur, ſola capitis nuditate virginari, *id eſt: pro virginibus haberi* vellent. *At econtrario* virgines Dei *increpat, quod quum foris* velari *ſoleant, in Eccleſia oſtentationis gratia caput nudent. Sic capite* 9. vt in Eccleſiam notabilis & inſignis introeat, vt honorem ſanctitatis in libertate capitis oſtendat. *& capite* 13. Certe (*inquit*) in Eccleſia virginitatem ſuam abſcondant, quam extra Eccleſiam cælant. Timent extraneos, reuereantur & fratres. Aut conſtanter audeant & in vicis virgines videri, ſicut audent in Eccleſiis. *Verum de hoc hactenus.*

E *Alius eſt error Rhenani manifeſtior, qui ex ipſo contextu Auctoris conuincitur, quod dubitet, an* virgines Dei, *de quibus ſupra, conſecratæ fuerint, aut profeſſionem fecerint, addens nullam prorſus eius rei hic mentionem fieri. Cuius tamen contrarium mecum iudicabit æquus Lector, qui ſequentes Tertulliani phraſeis penitus inſpexerit. Primum capite 3. dicuntur* tanto magis liberæ, quanto Chriſti ſolius ancillæ. *Item* virgines ſanctæ. *Quod vt queat alio retorqueri, certe illud non poteſt:* O ſacrilegæ manus, quæ dicatum Deo habitum (*en conſecrationem etiam ipſius Velaminis virginum Dei, de quo tamen etiam Rhenan. negat hic agi*) detrahere potuerunt. Quid peius aliquis perſecutor feciſſet, ſi hoc à virgine electum (*en voluntariam electionem*) cognouiſſet? *Cui ſimiliter c. 9.* Si qua (*inquit*) virgo eſt, & carnem ſuam ſanctificare propoſuit. *Iam vero ad profeſſionem numquid illud pertinet cap.* 11. Viderit & ipſum continentiæ votum? *Apertius eſt illud cap.* 13. Cum tamen oblationem Deo offerimus, ipſius corporis & ipſius ſpiritus noſtri, cum illam ipſam naturam conſecramus. *Denique & illud cap.* 16. Nupſiſti enim Chriſto; illi tradidiſti carnẽ tuam, illi ſponſaſti maturitatem tuam. *Bene quidem habet, quod melius Eraſmo ſentiens, ibidem ſubiungit. Poſterior ætas, nempe D. Ambroſii, ſacratas virgines habuit, & velatas ab Epiſcopo. Hinc illud apud eum Auctorem lib 3. de Virginibus: Diſcite quantas Alexandrina, totiuſque Orientis & Africana Eccleſia quotannis* ſacrare *conſueuerint. Pauciores hic homines prodeunt, quam illic* virgines conſecrantur. *Item mox aiunt etiam plerique maturioris ætatis* virgines eſſe velandas. *Neque eo abnuo, Sacerdotalis eſſe cautionis debere, vt non temere puella veletur. Et infra: nec mirere in adoleſcentulis profeſſionem.* F *At etiam media illa ætate, immo & ab Apoſtolorum temporibus, continentia in viris ſupra oſtendimus lib. de Cultu fœmin. capite 9. num. 51. & in fœminis, Virginitatis voti antiquitatem, Adnotat. noſtris in dictum li. B. Cyp. de Hab. virg. num. 18. & in epiſt. 62. ad Pompon. de Virgin. nu. 9. Loci autem ibi ex Tertulliano præterea citati ſunt iſti. Alter lib. 1. ad Vxorem:* Quæ (*inquit*) nulla formæ vel ætatis occaſione preſſæ maritis ſanctitatem anteponunt. Malunt enim Deo nubere; Deo ſpecioſæ, Deo ſunt puellæ; cum illo viuunt, cum illo ſermocinantur; illum diebus ac noctibus tractant; orationes ſuas velut dotes illi adſignant; ab eodem dignationem velut munera maritalia, quotieſcunque deſiderant, conſequuntur. *Et quod ad profeſſionem proprie pertinet (nam de viduis eandem rationem eſſe ibidem diximus:)* Nihil (*inquit*) viduitati apud Deum ſubſignatæ neceſſarium eſt quam perſeuerare. *Alter vero ſub finem libri Exhortat. ad caſtit.* Quantæ igitur (*inquit*) & quæ in Eccleſiis ordinari in Eccleſia ſolent, quæ Deo nubere maluerunt, quæ carnis ſuæ honorem inſtituerunt, quæque ſe iam illius pudoris filias dedicauerunt. *Eodem pertinet & illud libro de Reſurrect. carn. Tom. ſequ.* Virginitas quoque & viduitas Deo adolentur: *& quod apertius eſt lib. de Monogamia, vbi tractans locum Apoſtoli 1. Timot. 4.* Habentes (*inquit*) iudicium quod primam fidem reſciderunt; illam videlicet, à qua in viduitate inuentæ & profeſſæ eam, non perſeuerant. G *De recentioribus taceo, quandoquidem Rhenanus circa Ambroſii ætatem Virginum velatarum profeſſionem agnoſcit. Addam dumtaxat eos auctores veteres, apud quos, quum de Virginitate ex profeſſo ſcripſerint, non dubium quin dogma hoc catholicum confirmatum reperire ſit. Sunt autem præter Tertullianum & B. Cyprianum BB. Xyſtus Papa II. Athanaſius. Baſilius, Nazianzenus, Chryſoſtomus. Item Ambroſii libri De Virgin. 3. Exhort. ad Virg. Ad virg. lapſam de inſtitutione Virg. D. Hieronymus de Virgin. ad Euſtochium & ad Demetriadem, Auguſtini libro de virginitate & epiſtola ad Armentarium ac Paulinam. Præterea libri eiuſdem argumenti Iuliani Toletani, Fulgentij, Auiti Viennenſis Leandri Hiſpalenſis. Quibus adde Bernardi ſeu Cluniacenſis ſeu alterius libros tres inſignes de Virginitate, quos penes me ms. habeo.*

Errant denique craſſiſſime Magdenburgenſes, dum inter næuos Tertulliani collocant: Quod hoc libro Virgines voluerit velari, ſicut maritatas. Verum quum nullis rationibus errorem id eſſe comprobent, & econtrario pro ſe auctor ipſum Apoſtolum non ſemel alleget, putaui eſſe ſuperuacaneum iis hac de re reſpondere. Neque enim video quid ad illud Apoſtoli reſpondere queant, 1. Corinth. 11. Omnis mulier orans aut prophetans non velato capite deturpat caput ſuum. Vnum enim eſt, ac ſi decaluetur. Nam ſi non velatur mulier, tondeatur. Si vero turpe eſt mulieri tondere aut decaluari, velet caput ſuum, &c. Ideo debet mulier poteſtatem habere ſupra caput propter angelos; *vbi* poteſtatem *accipi pro* velamine *infra latius ſuo loco dicemus.* H *Hic ſufficiat addidiſſe illud Auctoris infra capite* 8. Omnis (*inquit*) mulier. Quid eſt omnis? niſi omnis generis, omnis ordinis, omnis conditionis, omnis dignitatis, omnis ætatis? Siquidem omne, totum eſt, & integrum. & nulla ſui parte defectum. Pars autem mulieris & virgo eſt, &c. *quæ compendij gratia omittimus.*

CAP. I.

2. Proprium iam negotium paſſus meæ opinionis, &c.] *Caput hoc inſcripſimus:* Quod conſuetudo veritati contraria nõ præſcribat. *Similes autem loci ſunt apud B. Cyprianum epiſtola 63. ad Cæcilium: Neque enim hominis* conſuetudinem *ſequi oportet, ſed Dei* veritatem. *Item epiſt. 73. ad Iubaianum: Proinde fruſtra quidem, qui ratione vincuntur,* conſuetudinem *nobis opponunt, quaſi* conſuetudo maior ſit veritate, *aut non id ſit*

A in ſpiritualibus ſequendum, quod in melius fuerit à Spiritu ſancto ordinatum. Et ad Pompeium epiſt. 74. Conſuetudo ſine veritate vetuſtas erroris eſt. Quos locos ea de cauſſa citauimus, quod in iis ad verbum fere Auctorem in hoc capite imitetur. Neque interim hæc faciunt contra conſuetudinem, cui veritas ſuffragatur, quia B. Auguſtin. docet, nihil debere firmius retineri, de quo latius Adnotat. noſtris in dictam epiſt. ad Iubaianum numero 50. Pro quo facit illud Apoſto. infra citatum; Nos talem conſuetudinem non habemus, neque Eccleſia Dei, ex quo proinde à contrario ſenſu conſtat Eccleſiæ conſuetudinem obſeruandam eſſe. Item illud Auctoris capite 2. Habent Eccleſiæ Apoſtolicæ conſuetudinis auctoritatem, & Non poſſumus reſpuere conſuetudinem, quam damnare non poſſumus. Denique quod ſupra lib. de Coron. milit. cap. 4. vbi etiam hoc ipſum argumentum tractat: His (inquit) exemplis renuntiatum erit, poſſe etiam non ſcriptam traditionem in obſeruatione defendi, confirmatam conſuetudine, idonea teſte probatæ tunc traditionis ex perſeuerantia obſeruationis. Conſuetudo autem etiam in ciuilibus rebus pro lege ſuſcipitur, cum deficit lex Vbi vide Adnotat. noſtras numero 27. 41. 42. & 46.

3. Latine quoque oſtendam.] Ex hoc loco recte colligit Rhenanus, librum huius argumenti Græce quoque ſcripſiſſe Auctorem. Id eſt enim, quod vult ſupradictis obſcuriſſimis illis verbis, negotium paſſus meæ opinionis. Verum de hoc latius infra Tom. 5. inter fra-
B gmenta librorum Tertull. qui deſiderantur.

4. Hæreſeis non tam nouitas quam veritas reuincit.] Quum vbique fere contrarium inculcet Auctor, nempe vnam ex præcipuis eſſe contra hæreticos Præſcriptionibus, quod nouitate reuincantur, ſicut, late deduximus lib. de Præſcripſit. adu. hæret. num. 1. & 182. ac integris 29. 30. & 31. capitibus, videtur iſtud pertinere ad initiũ ſui erroris. Nam & mox num. 6. diſertis verbis meminit Paracleti (quo nomine haudubie Montanum intelligit) à Domino miſſi.

5. Regula quidem fidei vna omnino eſt, ſola immobilis, &c.] Sic cum excuſis, MS. 1. Vatic. alii; inuiolabilis, quod perinde eſt. Similiter autem dixit lib. 1 adu. Marc. Stabat (inquit) fides ſemper in creatore & in Chriſto eius, ſed cõuerſatio & diſciplina nutabat. Nam alii de Idolothyto edẽdo, alii de mulierum velamento, &c. diſceptabant, de Deo nemo. Ex quo loco patet variam etiã fuiſſe, de mulierum velamento, aliquando ſententiam. Atqui Regulam (ſeu Symbolum) fidei, iiſdem pene verbis immo integram repetit libris de Præſcript. adu. hæreſ. & adu. Praxeam infra To. ſequ. quo Lectorem remittimus. Ad librum priorem adnotaſſe contenti quod ex hoc loco illic ſuppleri debeant: omnipotentem & ſub Pontio Pilato, & hic ex l. ad Praxeam mortuum & ſepultum. Hic autem omiſit fortaſſis ex propoſito mentionem Spiritusſancti, quod iam inciperet Montanizare, ſecus libro illo priori, quem adhuc catholicus conſcripſit. Atqui quod Deus ſit omnipotens, late tractat Rufinus in Symbolo inter opera B. Cypriani, qui etiam legit illud ſub
C Pontio Pilato. Cum 3. Vatic. denique legimus: tertia die, eo quod ſic etiam habeat lib. de Præſcr. adu. hæreſ.

6. cum propterea Paracletum miſerit Dominus, &c.] Pertinent hæc & ſequentia ad finem huius capitis vſque ad hæreſim Tertulliani ac Montaniſtarum, qui Montanum Paracletum faciebant, contra quam latius in noſtris Prolegomenis. Hoc hic dixiſſe ſufficiat, quod ineptiſſime, quæ de Spiritu ſancto prædixit Chriſtus, ipſe ſuo Paracleto adſcribat.

7. & ſuperuenientia renuntiabit vobis.] Ad verbum ex Græco (vti ante me ad marginem adnotauit Rhenanus) καὶ τὰ ἐρχόμενα ἀναγγελεῖ ὑμῖν De reliquis huius ſcripturæ vide infra initium lib. de Monog. vbi ad idem inſtitutum ea ſiniſtre interpretatur.

8. Sed & ſupra de hoc eius opere pronunciauit.] Alludit ad illa verba eiuſdem capitis præcedentia: Si non abiero Paracletus nõ veniet ad vos, &c.

9. Tempus (inquit) omni rei.] Ad verbum etiam hoc ex Græca 70 edit. καιρὸς τῷ παντὶ πράγματι.

10. eruditur in manſuetudinem ſaporis.] Ita dixit (inquit Rhenan.) erudiri in fructum, de flore, in lib. de Carne Chriſti: Quia per florem (inquit) & ex flore omnis fructus eruditur in fructum.

11. ſed quæ mandantur à Chriſto.] Hic videtur aliud exemplar habuiſſe, ſicuti fere in ſcripturis noui Teſtamenti & Pſalmis: nihil enim tale hodie legitur, ſed ad verbum ex Græco: quæcumque audi-
D et, loquetur.

12. Hic ſolus anteceſſor.] Aliter hic videtur accipi Anteceſſor quam paulo poſt, vbi agnoſcit in Eccleſiis Græciæ tempora & anteceſſores: quia ibi videtur proprie accipere pro iis qui tempore anteceſſerunt, hic vero pro eo qui honore anteceſſit & auctoritate: alioqui enim ſibi videretur contradicere. Poſteriorem hanc acceptionem Iureconſultis etiam adtribuit Iuſtinianus, quod aliis qui Ius non didicere, honore antecedant: qua ſignificatione etiam Auctor Apoſtolos Anteceſſores vocauit (vti etiam ante me adnotauit Turnebus) de Paulo Apoſtolo loquens lib. adu. Marc. 1. & 5. his verbis: cum Apoſtolis anteceſſoribus conferebat, & qua dexteras ei darent anteceſſores. Quo fit vt etiam capite ſequenti Apoſtolos intelligi exiſtimarim, niſi hic vteretur hac exceptione: Hic ſolus Anteceſſor. Atqui etiam noua phraſis eſt: vſque non olim, pro: non ita pridem, quod initio cap. 3. dixit: ad vſque proxime.

Cap. II.

E 13. Sed nolo interim hunc morem, &c.] Titulum huic capiti dedimus: Quod in Eccleſiis per Græciam Apoſtolicis hæc conſuetudo velandarum virginum vſitata fuerit. De quibus Eccleſiis, vt ne hic ſim prolixior, latius lib. de Præſcript. adu. hæreſ. Tom. ſequ. ac lib. 4. adu. Marc. illuc etiam differentes Rhenani bonam hac de re Adnotationem.

14. & quaſdam Barbarias.] Quid hic, inquit Rhenanus, audimus: etiam Barbariæ ſunt in Græcia: Barbaria pro regione Barbarorum etiam alibi vtitur, vt adu. Marc. l. 1. Iam & beſtiis illius Barbariæ, importunior Marcion. Loquitur autem de Ponto.

15. Eſt & ſub hoc cœlo inſtitutum iſtud alicubi.] Europæ cœlum intelligit, in qua alicubi indicat virgines velari ſolitas.

16. ius pacis & nomen fraternitatis, &c.] Etiam de hoc vide librum de Præſcript. adu. hæreſes eodem loco.

17. lauacri ſacramenta.] Quamquam neſcio an quis vmquam dubitarit, an Baptiſmus (quem lauacri nomine intelligit) ſacramentum ſit, de eo tamen etiam ibi, & latius lib. de Baptiſmo. Alludit autem ad illud Apoſtoli Epheſ. 4. Vnum corpus, & vnus ſpiritus, ſicut vocati eſtis in vna ſpe vocationis veſtræ. Vnus Dominus, vna
F fides, vnum baptiſma, vnus Deus.

18. Semel dixerim, vna Eccleſia ſumus.] Libro de Vnitate Eccleſiæ B. Cyp. dictam etiam ſcripturam adfert ad eandem comprobandam, & alias præterea multas: ad quem librum Lectorem remittimus, & noſtras in eundem Adnotationes. vterque autem illud; vnum corpus, vnam Eccleſiam interpretatur.

19. quæ magis ex duabus, &c.] Quæ (inquit Rhenan.) pro vtra: qui etiam recte interpretatur illud; quæ virgines includit, velamine nempe, id eſt, velat. Atqui imprimus pulcra eſt ſententia: quod in omnibus varie inſtitutis & dubiis, & incertis adhibenda ſit examinatio, quæ magis ex tam diuerſis conſuetudinibus diſciplinæ conueniat. Siue autem paulo poſt legas: aliquæ tales cum exc. aut: aliqui cum 3. MS. perinde eſt.

20. ſubfundi.] Hoc verbo (inquit Rhenan.) etiam alibi vtitur lib. de Exhor. ad caſtit. Imo ſubfuſio pigris ſimul ad continentiã Deo exhibendam.

Cap. III.

21. Sed nec inter conſuetudines diſpicere, &c.] Inſcriptionem hanc huic capiti facimus: Quod vtraque conſuetudo Carthagini libera fuerit, tegi vel non, ſicut & nubere. Atqui obſcurum illud: aduerſarius bonorum multoque inſtitutorum, videtur ſic interpretandum? aduerſarius bonorum, multoque magis bonorum inſtitutorum, vt multoque accipiatur pro multo magis.

22. Scandalum, niſi fallor, non bonæ rei ſed malæ exemplum
G eſt, ædificans ad delictum.] Pulcra ſcandali definitio, ex qua proinde recte concludit; Quid enim ſi & incontinentes dicant, ſe à continentibus ſcandalizari, continentia reuocanda eſt: ac ſi dicat, minime. Atqui de virorum continentia vide lib. præced. de Cultu fœmin. c. 9. de virgin. initio huius lib. cap. 1. Legunt autem 3. MS. cod. mundinatitia capita, pro eo quod eſt nundinatitia, & ſimiliter infra c. 13. ſi aliquid & apud ethnicos virginitati, mundinarint, pro nundinarint. ſed neutrum placet. Siue autem cum iiſdem MS. legas; arceſsitæ quaſi ad ſtuprum, ſiue accerſitæ cum excuſ. perinde eſt. Quomodo etiam indifferens eſt lectio non minus enim & hoc pati nolunt, quod excuſi, aut volunt, quod habent MS.

23 monogamia recuſanda.] Etiam hoc ad hæreſim Tertulliani pertinet, de qua latius tum in eius libri argumento, tum lib. 2. ad vxorem, & Exhort. ad caſtit. ac in Prolegomenis inter errores eius.

24. O ſacrilegæ manus, quæ dicatum Deo habitum detrahere potuerunt, &c.] Quod prius dixit: ſublato velamine, hic; dicatum Deo habitum vocat; vt hinc appareat iam ab ea ætate quaſdam Virgines Dei velamine vti ſolitas: quod ipſum in Epiſt. 62. B. Cyprian. num 9. Comprobauimus. Idque etiam ex lectione, iuxta id quod ſequitur: Quid peius aliquis perſecutor feciſſet, ſi hoc à virgine electum cognouiſſet? de quo & ſimilibus infra locis ſupra latius nu.
H 1. Ex Vatic. vero MS. 3. cod. paulo poſt reſtituimus vocem Tertulliano vſitatiſſimam, expungitur, pro eo quod erat: expugnatur.

CAP. IV.

25. Quatenus aũt & de ſcripturis, &c.] Inſigniuimus hoc caput hac inſcriptione. Quod Apoſtolus velamen præfiniens, mulieris nomine etiam virgines intelligat.

26. quomodo illic (inquit) vbi, &c.] Recte adnotauit Rhenanus: inquit, accipi ſicuti & alibi frequenter, pro: inquiunt. Addidimus vero particulam negantem. vbi legimus: immo ex hoc non velari qua non iubentur. Item ex MS. 3. Vatic. legimus: Qui enim ciebat alias, pro: in aliis.

27. Diuiſa eſt mulier & virgo.] Ad verbum expreſſit quod Græce eſt. 1. Cor. 7. μεμέρισται ἡ γυνὴ καὶ παρθένος. Pro quo noſter interpres: diuiſus eſt. Et mulier innupta & virgo, plane diuerſo ſenſu. B. autem Cypr. l. de Habit. virg. & l. 3. Teſtim. ad Quirin. omiſſo illo: & diuiſus eſt, ſiue: & diuiſa eſt, non aliud quam: Sic & mulier. Et virgo innupta. Explicat autem mox ſuam lectionem, dicens; Quoniã innupta, id eſt, virgo, cogitat, &c. nupta vero, id eſt, non virgo, &c.

tamen ſententiam. Veruntamen legiſſe Auctorem alicubi cum noſtro interprete Latino: Et diuiſus eſt: videtur indicare B. Hieronym. li 1. adu. Iouin. vbi dicit: Certe & Tertullianus cum adhuc eſſet adoleſcens, luſit in hac materia, defendens diſertus verbis, in Latinus codicibus tunc lectum fuiſſe, quemadmodum hodie in Græcis, ſed eam lectionem non eſſe Apoſtolicæ veritatis, & Apoſtolum legiſſe: & diuiſus eſt, ac deinde: Mulier innupta & virgo.

28. inalterauit.] Vſurpat hoc Auctor, pro. non alterauit, ſicuti alibi incriminari, pro: non criminari. Lego autem paulopoſt ex ms. 2. mulieris & virginis, pro: muliebri: De voce autem: ſingillatim, vide adnot noſtras in B. Cypr. li. de Orat. Dominica, n. 18.

29. Naturalis vocabuli generale mulier.] Etiam apud Iureconſultos Mulierem generale vocabulum eſſe patet ex Vlpiano, l. Quæritur. D. de Ædilit. edicto, vbi mulier dicitur etiam ea, quæ virum non agnouit.

30. ſubiectiuum anteceſſiuo.] Quandoquidem hæc duo tamquam relatiua commemorat, oportet vt ſubiectiuum accipiat, pro eo quod ſubijcitur ſeu ſuccedit. De portionali autem infra latius To. 5. li. de Ieiun. Legimus vero cum ms. 3. Vatic. in ipſo intelligitur, pro: intelligetur, quia ſubditur: & in ipſo ſignificatur.

31. & omnis cenſus elementorum.] Similiter dixit Apolog. ca. 7. Cenſus iſtius diſciplinæ à Tiberio eſt. Accipit autem cenſum, pro recenſitione.

CAP. V.

32. Sed quoniam ita mulieris nomen, &c.] Huius capitis titulus conſtituitur: Quod ex ſcriptura Geneſeos comprobetur, generale eſſe mulieris vocabulum. In quo Auctorem imitatur B. Auguſt. de fide contra Manich. c. 22. adducens illud Geneſ. 2. Formauit eam in mulierem.

33. adhuc digna paradiſo, adhuc virgo.] Haud abſimiliter paulopoſt: Quoniam ex viro ſuo ſumpra eſt, & ipſo adhuc virgine. In quibus locis Tertullianum imitatur B. Hieronym. dum diſertis verbis alicubi dicit: Quamdiu in paradiſo fuerunt Adam & Eua, fuiſſe virgines. Item & B. Auguſt. li. 14. de Ciuit. Dei, cap. 26. Siue autem legas cum excuſ. quoniam & adiecit, ſiue cum ms. adiicit, perinde eſt.

34. & conglutinabitur mulieri ſuæ.] Ad verbum etiam ex Græco tranſtulit illud: καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, voce compoſita à κόλλη, quod gluten ſignificat.

35. & erunt duo in carnem vnam.] Hanc veram eſſe lectionem, pro eo quod erat: in carne vna, cenſeo, tum ex eo quod paulopoſt ſequitur: vbi enim duo in carnem vnam efficiuntur, tum quod ſimiliter legat Auctor l. de Anima, tum denique quod non modo Gen. 2. ſed & Matth. 19. 1. Cor. 6. & Epheſ. 5. legatur Græce εἰς σάρκα μίαν.

36. Prophetico modo.] Nam Prophetæ (inquit Rhenan.) ſolent de futuris ceu de præſentibus loqui. Senſum eundem habet quod ſequitur. Ad Propheticam rationem item: ad Prophetiam interpretetur. Alludit autem ad illa verba ſequentia: Hoc os ex oſſibus meis, &c. quæ prophetaſſe dicitur ab Auctore iam dicto libr. de Anima.

37. & caro ex carne mea vocabitur mulier.] Hic prætermiſit vocculam Græcam: αὕτη, & proinde ſine diſtinctione coniunxit duo commata, quum aliter Græce & Latine legatur: Hæc vocabitur.

38. Nam & Græci, qui magis vocabulo mulieris in vxore vtuntur, &c.] Vocem γυνὴ intelligit, quæ quamquam locis prædictis, vbicumque vertit Auctor mulier, accipiatur generaliter pro muliere, ſicuti etiam vocatur γυναικὶ ὅμοιος, muliebri ſexui ſimilis, frequentius tamen pro vxore vſurpatur.

39. alia habent propria vocabula vxoris.] Huc ſpectat imprimis quod vxor dicatur Platoni νομ. ϛ. γυνὴ, γαμετὴ quemadmodum Xenophonti in OEconomicis. Deinde hæc ſunt eiuſdem ſynonyma: σύζυγος, ἄλοχος, ἄκοιτις, παράκοιτις.

40. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem.] Etſi refragantibus exemplaribus etiam ms. ita legendum cenſeo, eo quod ſupra legat Auctor: Propterea, & lib. de Anima: Propter hoc; nam propter hanc, quod legebatur, nullo pacto ſignificare poteſt phraſis Græca: ἕνεκεν τούτου, quæ eſt Gen. 2. & Matt. 19. neque etiam illa: ἀντὶ τούτου, quæ eſt Epheſ. 5. quibus etiam correſpondet Latinus interpres transferens aut: Quamobrem, aut: Propter hoc.

41. matrice generis fœminini.] Similiter dixit Auctor li. 4. adu. Marc. matricem religionis, & B. Cypr. Romanam Eccleſiam Eccleſiæ Catholicæ matricem dicit epiſt. 45.

42. quoniam ex viro ſuo ſumpta eſt.] Quum nomini mulier hæc ratio nominis non videatur competere, alludere cenſeo Auctorem ad Platonem, cui alicubi γυνὴ dicitur, quaſi γονὴ, id eſt, fœtus ſeu propagatio, vt pote ex viro ſumpta. Addit autem; ſuo, quia Græce additur iuxta 70. αὐτῆς, quod Hebræi non legunt.

43. Sed dicemus & de viri nomine ſuo loco.] Infra nempe ca. 8. vbi de eo latius.

44. vbi Eua cognominatur, &c.] Videtur Auctor apud 70. legiſſe Gen. 3. ſicuti & ex Hebræo interpres B. Hieronymus; καὶ ἐκάλεσεν Ἀδὰμ τὸ ὄνομα τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Εὔα, pro eo quod hodie legitur: ζωή. nam Eua idem ſonat quod vita, maxime quum ſubiungat: Si enim Eua mater viuentium eſt.

CAP. VI.

45. Videamus nunc ſi & Apoſtolus, &c.] Similis eſt præcedenti huius capitis titulus: Quod eodem mulieris generali vocabulo Maria virgo appelletur. Ad quod quum adferat dumtaxat duos locos, alterum Luc. 1. alterum Gal. 4. licebit illis addere illud Io. 2. Quid mihi tecum eſt mulier? item eiuſdem c. 19. mulier, ecce filius tuus.

46. licet Hebion reſiſtat.] De Hebionis hæreſi infra ſub finem l. de Præſcript. adu. hæreſes.

47. Benedicta tu inter mulieres.] Expreſſior eſt hæc verſio quam vulgata: in mulieribus, quam interim etiam habet interpres B. Hieron. eodem c. in benedictione Elizabeth.

48. Deſponſata enim quodammodo nupta. Tamen inter quodammodo, & verum, &c.] Videtur hoc pertinere ad errorem Tertulliani, quem habet l. de Monog. quod poſt partum Chriſti primum nupſerit Virgo Maria, de quo inter Prolegomena latius.

CAP. VII.

49. Conuertamus ad ipſas iam rationes recenſendas, &c.] Inſcribitur hoc caput: Quod rationes quibus Apoſtolus docet fœminam velari debere, etiam in virgines competant. Legimus autem ſecundum 3. ms. cod. Vatic. Conuertamus abſolute, eo quod ca. 5. præcedent. dixerit ſimiliter: conuertit iam, pro quo tamquam elegantius ſubſtitutum erat: conuertamur.

50. Proinde viderit ſeculum æmulum Dei, &c.] Æmulum Dei ſeculum intelligit Chriſtianum. Nam Æmulum, & Æmulari, fere in bonam partem accipitur ab Autore, pro imitatore, & imitari; Sunt eiuſmodi loci frequentes, adnotati ſub finem lib. de Patientia, quibus interim fere cum Datiuo vſurpat-quare & hic mallem legere: æmulum Deo, niſi illud legerent cod ms. Atqui cæſum capillum correſpondet ei quod dixit: tonderi, quemadmodum illud etiam li. de Cult. fœmin. barbam acrius cædere; at quod hic radi, ibi dixit: interuellere, & primam quamque ſubducere lanuginem.

51. Si mulier poteſtatem habere ſuper caput debet.] Quid hic poteſtatis nomine intelligatur, infra explicat ca. vlt. Ipſæ enim, inquit, ſunt, quas ſubiectas eſſe oportet; propter quas poteſtas haberi ſupra caput debet. Velamen iugum illatum eſt. cui ſimilis eſt locus adu. Marc. l. 5. Quod enim ex Græco ad verbum ἐξουσίαν ἔχειν, vertit cum Tertull. Ambroſ. poteſtatem habere, eodem modo explicat, addens in Commentario: Per poteſtatem velamen ſignificauit. Hinc fit, vt etiam paraphraſticos B. Hieronym. verterit, velamen; non modo in vulgata verſione, ſed etiam in illud Matth. 18. Angeli eorum, &c. Quod ipſum interpretatur Synodus Gangr. ca. 17. Comas, quas Deus in memoriam ſubiectionis mulieri dedit. Cui ſimiliter B. Chryſoſt. in Comment. poteſtatem interpretatur velum ſubiectionis inſigne. Et horum ſententiam vel inde confirmari ſcripſit Ioan. Quintinus, quod radere caput in ſeruis ſignum fuerit Manumiſſionis, vti patet ex Plautino Soſia in Amphitryone.

52. propter angelos, quos legimus, &c. excidiſſe, ob concupiſcentiam, &c.] Rurſum hoc ad errorem Tertull. pertinet, cuius meminit ſupra libris de Idolol. de Habit. mulieb. & de Cultu fœmin. de quo inter Prolegomena latius. B. Ambroſius vero Angelos Epiſcopos interpretatur, iuxta Apocalypſim B. Ioannis Apoſtoli. Legimus autem mox: tales angelos, pro: quales.

53. quarum flos etiam humanam libidinem excuſſat.] Ita prorſus legendum, pro eo quod erat corruptiſſime (contra quam hominem Chriſtianum loqui decebat) excuſat, ne dicam etiam contra quam Iureconſultum conueniebat, quum non ignoraret Virginum deflorationem legibus ciuilibus interdictam.

54. Hic enim nomen mulierum Græcum, vxores ſapit.] Quum Geneſ. 6. habeatur vox γυναῖκας, quæ & mulierib. & vxoribus communis eſt, vt ſupra diximus nu. 38 ca 5. præceden. videtur potius alludere ad phraſin Græcam, ἔλαβον ἑαυτοῖς γυναῖκας, quæ haud dubie non aliud etiam Thucydidi ſignificat, quam: accipere ſibi vxores.

55. ceteris quoque angelis erubeſcat.] Hic videtur quaſi ſecundam interpretationem dare illius: propter angelos, hoc eſt ob reuerentiam angelorum bonorum: iuxta quod loca ſupracitata B. Hieron. interpretatur, qui & vnicuique animæ ab ortu natiuitatis, vti ille inquit, in cuſtodiam delegati ſunt, & diuinis officiis (ad quæ videtur alludere Auctor, quum dicit: Deo aſſiſtens) adſiſtere ſolent, vti alias latius.

56. vt concumulata in verticem, &c.] Alludit ad morem etiamnum in Germania obſeruatum, & per quaſdam Belgij prouincias, quo non alio ornatu vtuntur virgines, quam capillorum ſuorum in verticem concumulatione.

CAP. VIII.

57. Horum certe omnium contraria efficiunt, &c.] Huic capiti inſcriptionem dedimus: Quod vocabulo generali; Omnis, vir & fœmina omnis intelligatur.

58. qua & puerum vt in viro deputandum.] Sic legimus ex 3. ms. Vat. cod. Simili autem phraſi dixit Plinius natur. hiſt. l. 1. c. 17. Virorum cadauera ſupina fluitare, fœminarum prona, id enim etiam de pueris verum eſſe experientia docet, alioquin magis proprie pueri mares dicuntur.

59. Sic vir Adam ante nuptiarum congreſſum.] Alludit ad propriam viri ſignificationem, quæ ſexum reſpuit aut ætatem, non autem nuptiarum congreſſum.

60. maſculi inueſtis.] Inueſtis (inquit Rhen.) impuberem ſignificat,

ficat, ſicut Veſticeps iam puberem. Eſt autem receptum inueſtis *vocabulum apud Auctores pro imberbi, à veſtiendo. Etymologiam explicat paulo poſt:* Et pudor, *inquit*, vbi veſtitur. *Simpliciter tamen Auctor accepit hanc vocem lib. de Pall. c. 3. quum de Adam:* nudus, *inquit*, & inueſtis.

61. qui inter viros virgo eſt.] *Addimus:* eſt *ex 3. ms. cod. Vatic. Similiter dixit infra c. 10.* Viri autem tot virgines, tot ſpadones voluntarii, *phraſi magis Eccleſiaſticis quam profanis ſcriptoribus vſitata. Eodem pertinet illud etiam quod mox ſubiungit:* Eiuſdem virginitatis æqua ſit venia.

62. nec detractamus.] *Similiter dixit ab initio libr. 2. ad Vxorem, cap. 2. ſupra,* Detractata & exerta ſententia eſt, *nouo vſu huius verbi (vti illic adnotat Rhenan.) quo accipit compoſitum pro ſimplici Quare non placet varia lectio 1. edition. in margin.* nec retractamus.

63. Hodie denique virgines ſuas Corinthii velant.] *Explicat hic quam Eccleſiam ſupra intellexerit c. 2. quum dixit:* per Græciã & quaſdam Barbarias eius plures Eccleſiæ virgines ſuas abſcondunt. *Nam & Apoſtolicam eſſe* Corinthiorum Eccleſiam *patet ex Apoſtoli duabus ad eos Epiſtolis, è quibus etiam hæc ſcriptura de Velandis mulieribus deſumpta eſt. Atque hoc eſt quod ſubiungit:* Quid docuerint Apoſtoli, qui didicerunt, adprobant.

CAP. IX.

64. Videamus nunc, an ſicut naturæ & cauſſæ, &c.] *Titulum huic capiti dedimus:* Quod præſcripta diſciplinæ Eccleſiaſticæ de muliere etiam in virginem ſpectent. *Ita enim legimus ex 3. l. ms. Vatic. pro eo quod erat:* ſpectant.

65. Non permittitur mulieri in Eccleſia loqui.] *Senſum potius tranſtulit hic Auctor quam verba Apoſtoli 1. Cor. 14. priora & poſteriora coniungens; deinde illud:* ſed nec docere. *& 1. ad Tim. 2. c. Quæ prædicatio mulieribus interdicitur (vel Rhenano teſte.)*

66. nec tinguere] *Sic ms. pro:* tingere. *De quo ſupra lib. de Patient. num. 14. Atqui quod mulieribus tinctionem, id eſt, baptiſmum non permittit Auctor, ſane intelligendum: in* Eccleſia *nempe, vt illud ad omnia hæc referatur, nam in neceſſitate id illis permittitur. De quo interim latius lib. de Præſcript. adu. hæreſ. & lib. de Baptiſ. ſequ. Tomo.*

67. nec offerre.] Offerre, *ſi vſquam alibi, hic accipi pro* ſacrificare *(vti loquitur Rhenan) Miſſam celebrare mulieri non permittitur; alibi igitur vbi permittit viduæ* offerre annuis diebus dormitionis ſui mariti, *aut debet accipi, pro:* oblationes offerre in ſacrificio, *aut certe quemadmodum loquitur l. de Exhort. ad caſt.* offerre & commemorare per ſacerdotem. *Loci adnotatu digni ad confirmationem ſacrificij Miſſæ, quemadmodum l. præc. etiam adnotauimus, & l. de Orat. n. 1. ac aliis quoque locis ibidem citatis latius.*

68. nec vllius, &c. ſacerdotalis officii ſortem ſibi vendicare.] *Clericorum officium ita circumſcribit. nam* κλῆρος *à ſorte nuncupatur, vt diximus ex B. Hieron. ad epiſt. 6. B. Cypr. num. 1. Vſque adeo autem hoc verum eſt, vt non* mulieribus *modo, ſed &* virginibus ſacratis *ſit interdictum ſacra vaſa, vel pallas contingere, aut incenſum circum altare deferre, per B. Soterem Papam Epiſt. 2. iam ante Tertulliani ætatem. quare videtur ad illam alludere, vt vel hinc comprobetur eius Epiſt. Decretalis auctoritas.*

69. Idcirco velaminis venia fit illi.] *Recte hoc interpretatur Rhenanus, ac ſi dicat, gratia fit illi, ne* velamen *geſtet, ſeu illud remittitur ei, quemadmodum dixit Tacitus lib. 10. Exilij* veniam. *De voce autem* notabilis, *ſiue* notabiliter, *vide Adn. noſtras in B. Cyp. de Diſcip. & hab. virg. nu. 37.*

70. in viduatu.] Viduatum *(inquit Rhen.) accipit pro ordine viduarum, quæ poſt annum 60. ab Epiſcopis in eum numerum aſciſcebantur.*

71. Cui ſi quid refrigerii.] Refrigerium *accipit pro ſubſidio ſeu ſubminiſtratione, vti vertit interpres apud Apoſtolum. Similiter dixit ſupra lib. ad Scapulam.* Indigentibus refrigeramus, *id eſt, refrigerium adferimus. Sic abſolute lib. adu. Praxeam:* apud Abraham ſub quercu refrigerauerit.

72. Epiſcopus.] *De* Epiſcopo *& aliis ordinibus Eccleſiaſticis videat Lector infra Adnot. noſtras in lib. de Præſcript. adu. hæreſ. ad illud:* Itaque alius hodie Epiſcopus, alius cras. *Paulo poſt 3. ms. cod. habent:* illic ſedet contecta; *ſed inſtituto magis conuenit Rhenani lectio:* intecta, *ex Gorzienſi cod. Eſt autem monſtri ſimile inter vetulas iam canas ſedere puellam virginem* intecto *capite.*

73. Ad quam ſedem, &c. eligantur.] *Quod hic* ad ſedem eligi, *ſupra l. 1. ad Vxorem dixit:* in ordinationem adlegi, *de quo ibi latius. Adludit autem ad Apoſt. 1. Tim. 5. de Viduis.*

CAP. X.

74. Sic nec de aliquibus inſignibus, &c.] *huius capitis titulus à nobis ponitur:* Quod non magis fœminæ quam viri notam virginitatis ſuæ præferre debeant.

75. Viri autem tot virgines, tot ſpadones.] *Vide hac de re librum præcedentem de Cult. fœmin. Eodem pertinet quod paulo poſt dicitur de iiſdem:* tanto continentia maioris ardoris laboratior. & Virginitas gratia conſtat, continentia vero virtute, &c.

76. cæco bono ſuo, &c.] Cæcum *(inquit Rhen.) vocat quod non videtur. Ita ſcopulos in mari latentes Poetæ* cæcos *vocant. Sic in Valentinianis:* Alte habitet, *inquit*, in cæca detrudatur.

77. aliqua ſibi inſignia defendere.] Defendere ſibi, *pro arrogare. Itaque (inquit Rhenan.) ſæpe loquitur per verbum* defendo, *vt paulo ſuperius:* ſecundum primordii formam, virgini, & ita vniuerſo mulierum generi defenſam.

78. aut pennas Garamantum.] *Inter ſemiferos, inquit idem, illos Libyæ populos ſunt &* Garamantes. *Virgilius:*

-aut Rhodope, aut extremi *Garamantes.*

Plinius tradit eos matrimoniorum exortes, paſſim cum fœminis degere.

79. aut crobylos Barbarorum.] *Prima editione Rhen. legebat* Scrobulos *& ſcholiis ad marg. interpretabatur, tamquam* ſcrobuli, *voces diminutiuæ à ſcrobe, foramina eſſent aurium, per quæ Barbari traiicerent gemmas & annulos. Deinde in altera* Strobulos, *adiecta Adnot. iſta:* Strobulus *Græcis pineam nucem ſignificat, geſtamen ex auro Barbarorum quorumdam. At rectius Adrianus Iunius Animadu. li. 2. de Coma c. 1. cenſuit legendum* crobylos *cui etiam adſentitur Ioan. Harriſius,* κρώβυλος *enim eſt, inquiunt illi, crinium plexus in acumen deſinens, iuxta interpretem Thucydidis l. 1. Lucianum in Nauigio, & Plutarchum. Eodem pertinet etiam illud Theophylacti epiſt. quadam:* κρωβύλῳ καὶ τέττιγι ὁ Γοργίας σεμνύνεται, *id eſt,* c[illegible]ylo & cicada *ſuperbit Gorgias. Erant autem* crobyli, *ſeu* cicadæ, *virorum, quod* κόρυμβοι *mulierum.*

80. Cicadas Athenienſium.] Athenienſes *(inquit Rhenan.) in capillis* cicadas *ferebant, hoc argumento oſtendere volentes ſe eſſe indigenas, quemadmodum ſunt* cicadæ. *Dicti ſunt hinc* τεττιγοφόροι, *quaſi dicas* Cicadiferos *Nam* Cicadas *Græci vocant* τέττιγας. *Huius rei meminit & Ariſtophanes Comicus. Quibus adde prædictos Auctores Græcos, qui fere* κρωβύλους καὶ τέττιγας *coniungunt, & præcipue Thucydidem, qui diſertis verbis initio hiſt. Athenienſium mentionem facit. Philoſtratus item l. 2. Helladicon, & Aſius Poeta Samius & in Ciri Virgilius, quorum verba videre eſt apud Iunium, ne prolixiores ſimus. Hic vnicum ſufficiat Gregorij Nazianzeni carmen:*

Cecropidæ indigenæ natam tellure *cicadam*
Innodant *cirris.*--

81. aut cirros Germanorum.] Cirri *(inquit Rhenan.) capilli capitis ſunt, ſic dicti, quod quaſi incircumtorti.* Germanorum *autem fuit obliquare crinem, & in nodum ſubſtringere. Hinc illud Martialis:*

Crinibus in nodum tortis venere Sicambri.

Quibus adde illud Nazianzeni, & interpretis Thucydidis, qui cirros *tranſtulit, quod Græce erat:* κρωβύλων. *Dicuntur autem &* cirratæ *puellæ Ammiano, iuxta quod adnotauit Turneb. Adu. l. 28. c. 26. vbi & hunc locum citat.*

82. aut ſtigmata Britonum.] Britanni *(inquit Rhenan.) ſuper Ligerim, hoſpites in Gallia, cuius maritimam partem ex aduerſa veteri Britannia, quæ nunc Anglia eſt, aduecti quondam occupauere, ſollemniter certis notis apud ſuos inurebantur. Horum meminere poſteriores ſcriptores, Auſonius, Sidonius Apol. Atqui & Romanus poſtea vſitatum fuiſſe, vt in manibus eorum, qui in milites adſcribebantur,* ſtigmate *notarentur, teſtes ſunt Aetius & Veget. de re milit. l. 1. & 2. Item de ſeruorum* ſtigmatibus *infra, lib. de Reſurr. carnis. Legimus autem paulo poſt ex 3. ms. Vat. cod.* etiam ipſius continentiæ nomine.

83. Non enim & continentia virginitati antiſtat, &c.] *Imprimis* Non *pro:* Nonne, *accipitur, vti ſupra libris præcedentibus. Deinde,* virginitati antiſtat, *recte interpretatur Rhenan. ac ſi dicat:* excellit virginitatem. *Nam hoc verbo etiam alibi vſus eſt. Quamquã interim non alia ratione id verum ſit, quam ob difficultatem, vtpote quum (vti ſubiungit)* non concupiſcendi, cui concupiſcendo inoleueris, grande certamen ſit, & qui concupiſcendi fructum ignorauerit, facilius non concupiſce. *Cui prorſus ſimilia habent alicubi BB. Ambroſius, Hieronymus, Auguſtinus, difficiliorem facientes ſtatum vidualem virginitate, quamquam tamen in ſe virginitas ſit excellentior per ſe ipſa conſiderata. Vide ſimilem locum ſupra l. 1. ad Vxor. c. 8.*

84. ſiue qui ex conſenſu contumeliam communem iam recuſauerunt.] *Pertinet illud:* contumeliam communem, *ad errores, ſeu potius næuos Tertulliani, qui tanto flagrabat virginitatis & continentiæ amore, vt ita legitimum viri & vxoris congreſſum appellet:* contumeliam communem, *hoc loco, & infra c. 11. vti adnotauit Rhenan. ſub finem argumenti,* confuſionem. *Verum de hoc latius inter Prolegomena noſtra. Pro Antidoto autem hic ſeruire poterit, quod l. de Pudicitia vocet:* benedictionis concubitum. *De continentia autem coniugum ex mutuo conſenſu alibi latius: nam etiam non ſemel eius facit mentionem Auctor.*

CAP. XI.

85. Sed quod ſupra intermiſimus, &c.] *Huic capiti inſcriptionem dedimus:* Quod velari debeat virgo, ex quo ſe intelligere cœpit, & ſenſum naturæ ſuæ.

86. Vbi enim gradum fiximus.] *De Prouerbiali formula,* Gradum figere, *inter Prolegomena latius.*

87. & de virginis exire, &c.] *Subaudi (inquit Rhenan.) ſenſu Intelligit autem idem in eo quod ſequitur:* pati nouum illud, *menſium purgationem. Vnde mox:* niſi poſt conteſtatam *inquit*, ſanguine maturitatem. *Item:* Iam & vox obſolefacta eſt, & membra completa ſunt, & pudor vbique veſtitur, & menſes tributa defendunt.

88. de arbore agnitionis.] *Simpliciter dixit, quod ſcriptura*

agni-

agnitionis boni & mali, idque ab euentu, qui poſtea ſubſecutus eſt. Legimus autem more Tertullianico ex 3. ms. Itaque ſui quique ſexus, pro: quiſque; nam & cap. 13. infra legitur: quæque in occulto fiunt, pro: quæcunque.

89. Et ideo penes Iſrael illicitum eſt ad virum tradere, &c.] Hactenus reperire non potui quo loco ſcriptum ſit; neſcio an adludat ad c. 22. Deuter. de ſignis virginitatis.

90. acerba res eſt.] Acerba proprie accipitur, pro: immatura, translatione ab immaturis fructibus. quod vel his verbis ſubſequentibus indicat: Igitur ſi tam diu virgo, quamdiu acerba eſt, deſinit virginem. Quod poſtremum recte adnotauit Rhenanus figuram eſſe Græcam.

91. Et deſponſatæ quidem habent exemplum Rebeccæ, &c.] Similiter ſupra l. de Coron. milit. Si Rebecca conſpecto procul ſponſo, velamen inuaſit, priuatus pudor legem facere non potuit, aut cauſſæ ſuæ fecerit. Tegantur virgines ſolæ, & hoc nuptum venientes, nec antequam cognouerint ſponſos. Accipitur autem hic: ſimul, pro: ſimulac, quemadmodum etiam initio libri 4. adu. Marc. ibi: ſimul crediderunt. Habent vero MS. ſalutationis communionem. ſed vulgatum eſt Auctori: communicationem.

92. Oſtendit enim etiam nuptias de adſpectu & animo fieri.] Huc pertinet illud Apoſtoli 1. Cor. 7. Vt ſit ſancta corpore & ſpiritu. Quod ipſum de ſtupro adſumitur à Chriſto, illis verbis: Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, mœchatus eſt eam in corde ſuo.

93. ex anguſtiis. Hoc eſt (inquit Rhenan.) ex tenuitate facultatum ſiue fortunarum. Nam (vt eſt apud Satyrographum)

Non facile emergunt, quorum virtutibus obſtat
Res anguſta domi.--

Huiuſmodi puellæ pauperiores difficilius etiam maritum inueniunt. qui etiam recte interpretatur illud: vel ex ſcrupuloſitate, hoc eſt, ex moroſitate parentum, quibus nullus gener placet.

49. viderit & ipſum continentiæ votum.] Nullus eſt apud veteres locus apertior de voto continentiæ. Verum de hoc latius tum l. præced. de Cult. fœm. tum initio huius n. 1. tum denique Adnotat. noſtris in B. Cypr. locis ibidem citatis.

95. cui tu ſecundum paras maritum.] Senſus eſt (inquit Rhen.) Virgo tua, quam tu adhuc virginem exiſtimas, propter ætatem deſiit eſſe virgo, non quidem à viro corrupta, ſed ab ætate. Proinde maritus quem ei trades, ſecundus erit.

96. Iam & vox obſolefacta eſt.] Intelligit (eodem adnotante) robuſtiorem factam. Nam, auctore Plinio, vox roboratur à decimo tertio anno. Eadem in ſenecta exilior.

97. & menſes tributa defendunt.] Innuit (inquit idem) menſtruos illos mulierum curſus; ſic enim Plinius vocat. Infra habes lib. 3. ad Marc. Nam & mulierculæ nonnunquam prægnantes ſibi videntur, aut ſanguinis tributo, aut aliqua valetudine inflatæ.

98. Atqui etiam apud Ethnicos velatæ ad virum ducuntur.] Vſque adeo verum hoc eſt, vt inde à nubendo ſiue velando nuptiæ dicantur. Hinc illud Varronis lib. 4. de ling. Lat. Neptunus, quod mare terras obnubat, vt nubes cœlum, à nuptu, id eſt, opertione, vt antiqui, à quo nuptu nuptiæ dictæ. hinc illud Poetæ:

Lutea demiſſos velauit flammea vultus.

99. ſine quo ſponſari non poſſunt.] Sponſari (inquit Rhenan.) pro: deſponſari, vt infra: illi ſponſaſti maturitatem tuam. Legimus autem more Tertullianico: quo vrguente, pro: vrgente, ex 3. MS. Vat. Cod.

100. Nam fœminas quidem à xii. annis, &c.] De hoc loco eleganter in hæc verba Iureconſultus longe eruditiſſimus Antonius Contius Subſeciuarum Lectionum lib. 2. cap. 12. Verum eſt (inquit) olim fœminas anno xii. tutela liberari ſolitas, & biennio quidem citius quam maſculos. Quamuis, vt ait Cicero pro Cecinna & Murena, maior eſſet in eis ſexus & conſilij imbecillitas. Id Macrobius ait fieri, propter votorum feſtinationem, ſicuti & octauo die nomen illis imponi, maſculis nono. Plutarchus autem id fieri putat, quod citius in fœminis naturalis vigor proficiat: (ad quod videtur mihi Auctor noſter omnino reſpicere illis verbis: vt ex lege naturæ iura ſua ætatibus reddant.) Et quidem (addit Contius) pupillæ, à negotiorum quidem tutela liberabantur, nondum tamen ab auctoritatis tutela; quod eleganter Tertull. verborum Iuris expertiſſimus expreſſit, dicens: ad negotia mittunt. Nam etſi propria negotia agere poterant fœminæ pupillari tutela liberatæ, tamen quia adhuc ſub muliebri tutela erant, teſtari non poterant niſi tutore auctore, iuxta Vlpiani frag. tit. de teſt. & tit. vlt. Item nec manumittere, nec agere, nec ſe obligare, nec ciuile negotium gerere poterant. hactenus ille.

Cap. XII.

101. Agnoſce & mulierem, &c.] Inſcripſimus hoc caput: Quod ſola capitis nuditas oſtentetur ab illis virginibus, quæ reliquo habitu mulieritatem produnt.

102. tabellæ naturalium ſponſalium & nuptiarum.] Phraſis Iureconſultorum, qua alludit ad Tabellas tum ſponſalium, tum nuptiarum, inter eos qui coniugio iunguntur quæ naturalia dum vocat, perſiſtit in Metaphora c. præced. natura, &c. & tempus, filiam ſuam legibus ſuis maritarunt. Differunt autem ſponſalia à nuptiis quod ſpondebatur (vti loquitur Varro de ling. Lat. l. 5.) filia nuptiarum cauſſa, quam deſpondiſſe dicebatur, quod de ſponte eius, id eſt, voluntate, exierat, &c. ne ſim prolixior.

103. de virginibus educantur.] Vſurpat (inquit Rhenan.) educare pro: educere. Senſus eſt: De numero virginum educuntur, eximunturque. Nam, ni fallor, ducatorem ſupra dixit, ductorem, ſiue ducem ſignificans. Similiter autem dixit ſupra lib. de Pall. c. 2. Chaldæum. ſemen in Ægyptum educatur. Illud autem: deponentes quod fuerunt, interpretatur idem Rhenan. puellaria virguncularum redimicula, &: faciem moroſiorem intelligit inelegantiorem, & quæ difficilius niteſcat.

104. mulieritatem.] Ita noua voce vocat, quam alij, & ipſe Auctor infra c. 14. muliebritatem, non modo hic, ſed & paulopoſt, dicens: totam circumferunt mulieritaeem.

105. pallium extrinſecus iactant.] Quale fuerit Pallium muliebre, videre eſt Adnotat. noſtris in li. de Pallio, nu. 5.

106. calceum ſtipant multiformem.] Quæ ſunt (inquit Rhen.) admodum puellæ, vniformi genere calceorum vtuntur, Grandiores multiformi, pro diuerſitate loci, temporis, & rei. Dixit autē: ſtipant, ne videlicet follicet calceus, vt vtar verbo Hieronymi & Ambroſii.

107. Sed virginari volunt.] Recte adnotat idem ſcribendum: virginari, vt ſit verbum Depbnentale, hoc eſt virgines agere. Alludit autem ad vocem Græcam παρθενεύειν.

CAP. XIII.

108. Si propter homines habitu abutuntur, &c.] Titulum capiti huic dedimus Quod non ſolum foris, ſed & in Eccleſia virgines velari debeant. Atqui quod Fratrum nomine Chriſtiani intelligantur, oſtendimus Adnot. noſtris ad Apol. c. 39. n. 505.

109. Quo ergo.] Id eſt, ad quid, vti etiam adnotauit Rhen. Sic li. de Reſurrect. carn. To. ſequent. Quo ergo legimus, & lib. 5. adu. Marc. Quo iam mihi duos. Legunt autem 2. Ms. peruulgant. ſed magis placet: prouulgant.

110. debuccinemus.] Hunc locum (inquit Rhen.) imitatus D. Hieron. in epiſt. ad Euſtochium dixit: Quum manum egenti porrexerint, buccinant. Alludit autem ad illud Matth. 6. Noli tuba canere ante te. &c. Pro quo vertit B. Cyp. buccinare. Teſt. li. 3. ad Quirin. c. 40. ad verbum, ex Græco σαλπίσῃς.

111. quæ apud illum mercedem merebuntur.] De mercede apud Deum videat Lector Adnotat. noſtras in lib. ad Martyras cap. 3 num. 4 :. & lib. de Patient. cap. 11. nu. 73. De meritis autem eiuſdem lib. cap. 13. num. 82.

112. Quod ſi vnius Victoriati.] Plinius (inquit Rhenan.) lib 33. cap. 3. Qui nunc, inquit, Victoriatus appellatur, lege Clodia percuſſus eſt. Antea enim hic nummus ex Illyrico aduectus, mercis loco habebatur. Eſt autem ſignatus Victoria, & inde nomen. Porro: gloriæ libidinoſum recte interpretatur Rhenan. quod ſit ob libidinem & cupiditatem gloriæ.

113. Et ſi à Deo confertur continentiæ virtus.] Alludit ad illud Sapientis 8. Vt ſciui, quoniam non poſſem eſſe continens, niſi Deus det.

Cap. XIV.

114. Referunt aliquando dictum à quodam, &c.] Quod non curandum an in Eccleſia multæ, ſed & veræ ſint virgines.] Eſt autem notandus locus contra abuſum quorundam parentum, qui etiam ſubinde compellunt ad huiuſmodi opus, id eſt (interprete etiam Rhenano) ad virginitatem. Qua conſideratione habita, non mirum eſt quod ſubiungit Auctor: Vbi ſollicitatio, illic coactio, vbi coactio, illic neceſſitas, vbi neceſſitas, illic infirmitas. De tali enim neceſſitate, & tali coacta & inuita virginitate, loqui ſe, diſertis verbis indicat, non autem ea neceſſitate, quæ quum ex voto voluntario ſit, fœlix eſt, quia ad bonum compellit: & proinde talibus Deus dat gratiam, ſicuti aufert econtrario iam dictis, item eis, quarum (vt cum Auctore loquar) Deus venter eſt, id eſt, quæ ſolius ventris gratia religionem adeunt.

115. funem longum delictorum ſibi adtrahunt.] De hoc Prouerbio: funem longum adtrahere, vide inter ceteras Prouerbiales formulas in noſtris Prolegomenis. Siue autem paulo poſt legas cum excuſis: quem ſibi vendicat virginitas, ſiue cum ms. Vatic. 2. vindicat, perinde eſt.

116. Nihil occultum quod non reuelabitur] Græce exemplaria imitatur, quæ legunt ἀποκαλυφθήσεται. Sunt nihilominus etiam Latina exemplaria ms. æditionis vulgatæ, quæ ſic legunt: reueletur. Atqui non multo poſt, vbi legunt excuſi. non eſt pudica, ms. 3. Vatic. habent: compudica..

117. inter amplexus & oſcula.] Hoc autem (inquit Rhenan.) faciebat fraternitas. Nam oſculo ſe quondam ſalutabant Chriſtiani. Et ante dixit: facile virgines fraternitas ſuſcipit, fit autem ſuſceptio per amplexum.

Cap. XV.

118. Sed enim vera & tota & pura virginitas, &c.] Tractatum huius capitis inſigniuimus hoc titulo: Quantum boni velamen adferat veris virginibus. Tota autem accipitur, pro: integra: quare & retinuimus eam vocem cum 3. ms. Vat.

119. ipſum quoque liuorem.] Liuorem accipit Auctor, vti ex ſequ. patet, pro: odio; & mox liuidum, pro inuidioſo. Similiter & B. Cypr. qui librum ſcripſit de zelo & liuore, & B. Hieronymus, eundem librum citans in epiſtolam Apoſtoli ad Gallat. 5.

120. Nam eſt aliquid etiam apud ethnicos metuendum, quod faſcinum vocant.] Inuidia, quam Auctor (vti diximus) liuorem nuncupat, magnam vim adnocendum antiqui putabant, cum eam ſola voluntate, & ipſo adflatu ac contagione maleficam & venenatam eſſe, & hominibus, quibus male vellet, obeſſe grauiter cenſerent. Hinc illud Horatij:

Non iſthic obliquo oculo mea commoda quiſquam
Limat, non odio obſcuro morſuque venenat.

Item illud Maronis, quod ad inſtitutum magis pertinet:

Neſcio quis teneros oculis mihi faſcinat agnos.

Hanc ergo ab ethnicis faſcinium dictam recte dicit Auctor, & ad odium diaboli refert, atque adeo adinſtar illorum, qui varia contra faſcinum, præſertim in pueris, adhibebant remedia, velamen capitis virginibus proponit.

121. ſi tentationibus gradum obtraxerit.] Eſt & hæc Prouerbialis formula, de qua late in noſtris Prolegomenis.

CAP. XVI.

122. In his conſiſtit defenſio noſtræ opinionis, &c. Epilogus eſt hoc caput omnium præcedentium, quod ad virgines velandas attinet. Quo repetit paucis, conformem eſſe ſuam opinionem ſcripturæ, naturæ & diſciplinæ.

123. ſecundum diſciplinam.] Quod diſciplinam Chriſtianam intelligat, patet ex Epithetis eius, quibus ornatur ab Auctore. Appellatur enim mox, & ſupra c. 2. Diſciplina Dei, cap. 9. diſciplina Eccleſiaſtica; cap. vero 11. Chriſti diſciplina. Item lib. de Patient. ſupra cap. 1. Dominica diſciplina, & alibi: diſciplina ſalutaris; & l. de Cult. fœmin. diſciplina ſeruorum Dei. Quare & alibi, vbi ſimpliciter diſciplina ab Auctore vocatur, ſimiliter accipienda, quemadmodum & paulopoſt bis, & dict. lib. de Patient. cap. 4. & 12. ac Tom. ſequent. lib. de Præſcript. adu. hæreſ. & de Reſurr. carn. denique & initio lib. aduerſ. Valentinianos. Vbi etiam propriam eius ſignificationem indicat, quum dicit: & diſciplina non terretur. Accipi enim pro ſeueritate caſtigatrice, oſtendimus initio lib. B. Cypr. de Diſc. & hab. virginum, num. 1.

124. quid magis Deo ratum ſit.] Harriſius putat legendum & hic, & paulopoſt: gratum. Verum placet prior lectio, vt ratum accipiatur pro firmo ſeu certo. Nam videtur opponere hoc illi, quod in fine cap. 13. ſupra dixerat: Videamus ergo quod humanum eſt, an firmum ſit. Atqui legimus cum Rhenano: nihil peroſius, vt accipiatur pro exoſius, etſi refragantibus exemplaribus ms. qui: operoſius legunt, ſed non recte, quum opponatur peroſius illi quod præcedit: nihil acceptius.

125. ſecundum annorum nomina dixerim.] Subindicat olim fœminas Chriſtianas ſorores ſolere nuncupari à fratribus, hoc eſt, Chriſtianis, qui in nulla erant dignitate; filias vero à Pa;ribus, hoc eſt, Epiſcopis & Presbyteris. Hinc patet, noua nomina non eſſe in Eccleſia & Patrum & Fratrum, item Filiarum, & Sororum.

126. Nupſiſti enim Chriſto, &c.] Vt aliæ, de quibus ſupra, phraſeis aliter fortaſſis detorqueri poſſent, certe hic locus non poteſt aliter intelligi quam de virginibus, quæ Chriſto ſuo ſponſo continentiam ſuam conſecrarunt, & profeſſæ ſunt. Verum de hoc latius ſupra initio huius libri num. 1.

CAP. XVII.

127. Sed & vos admonemus alterius pudicitiæ mulieres, &c.] Hic veluti coronidis vice addit Auctor etiam aliud caput: Quod non modo virginibus (de quibus hactenus egit) ſed & nuptis mulieribus conueniat velaminis diſciplina.

128. Mitris enim & lanis, &c. Similiter Plinius l. 35. c. 9. Capita mulierum mitris verſicoloribus operuit. & Cicer. de Aruſp. reſponſ. A mitra, à mulieribus ſolus, purpureiſque faſciolis. Erat enim mitra, corona muliebris, atque adeo vti Auctor: non velabat, ſed congelabat caput, ex qua pendebant faſciolæ, quæ phylla dicebantur.

129. Arabiæ fœminæ, &c.] De Arabia vide Adnot. noſtras infra l. 3. adu. Marc.

130. quam totam faciem proſtituere.] Quam (vti & ante me Rhen. accipitur pro: potius quam. Similis eſt locutio ſupra l. ad Martyr. c. 2. Exiſſe vos è carcere, quam in carcerem introiſſe intelligemus. Item in Valentinianis: Vbi ſuperindui potuit, quam deſpoliari. Illic ex aliis Auctoribus complura exempla adduximus.

131. Quas propterea infœliciſſimas ait Romana quædam Regina, &c.] Locus obſcuriſſimus & neſcio an corruptus, niſi forte intelligat illud: magis adamare quam adamari, id eſt, maiori feruore: illud vero facilius adamari quam adamare, id eſt, cititus in earum amorem alios viros ruere, quam fœminas in virorum.

132. Meracior & (vt ita dixerim) barbarior.] Quia comparatiui noui ſunt, addit: vt ita dixerim. Atqui meracior, purior intelligitur, Metaphora à vino meraco ſumpta.

133. Velaminis ſpatia metatus eſt.] Metatus eſt (inquit Rhenan.) hoc eſt præſcripſit, definiuit. Metaphora ſumpta à caſtrorum locatione, quæ metari proprie dicuntur. Hoc verbo quoque vſus eſt ſupra, lib. de Pall. Tom. 1. Noſtra certe metatio. & infra Tom. 3. lib. adu. Marc. Tempore arbitro & metatore initii & finis. Denique lib. adu. Valent. Metatur medietatem. Vide autem & noſtras Adnotat. in B. Cypr. epiſt. 22. nu. 1. vbi habes quicquid adnotauit alibi Rhenanus.

134. quæ inter Pſalmos, &c.] Recte adnotat Rhenanus Pſalmos olim legi, vel potius cani ſolitos in Eccleſia. Quod ipſum latius tractauimus c. 39. Apolog. n. 520.

135. vel in quacumque mentione Dei.] Vide (inquit idem) quanta priſcorum reuerentia fuerit, vel erga Dei, vel Domini nomen?

136. in Oratione ipſa.] Loquitur (eodem adnotante) de Oratione quæ fiebat in Eccleſia. Oramus (inquit in Apologetico, c. 39.) etiam pro Imperatoribus, pro miniſtris eorum & poteſtatibus, pro ſtatu ſeculi, pro rerum quiete, pro mora finis. Atqui Orationis nomine ſacrificium Eccleſiæ ab Auctore ſolere intelligi oſtendimus, li. de Oratione n. 1. Quod confirmatur vel ex eo, quod loco eius quod modo dictum eſt: Oramus pro Imperatoribus, &c. lib. ad Scapulam cap. 2. ſupra Tom. 1. dicat: ſacrificamus pro ſalute Imperatoris, &c. vbi etiam aliquid diximus hac de re nu. 11.

137. fimbriam, aut villum, aut quodlibet filum.] Tria ſunt tegmina capitis muliebris, aliis Auctoribus ignota præter filum, quod agnoſcit etiam Arnobius l. 6. cum dicit: filum capitis proſtituti Cythereia in ſimulacra traducere. Exiſtimo idipſum, quod ex filo factũ reticulum vocant: fortaſſis autem villum nuncupat, quod Nonius Marcellus capitium, & fimbriam: quod & ipſe, & Auctor lib. de Pallico c. 4. caliendrum, aut quod crepitulum ibidem vocatur.

138. aliæ quibus plane maior eſt palma.] Quum conſtanter legant: palma cod. omnes tam exc. quam MS. magis placet adnotatio marginalis Rhenani, aut alterius, vt palma accipiatur pro velo palmato, quam vt legatur, palla, quod in Adnot. ſuis ille contendit.

139 vt beſtia quædam, &c.] Struthiocamelum (inquit Rhenan.) intelligit, cuius in initio 10. l. meminit Plinius. Eius verba quoniam ad hunc locum faciunt, libet adſcribere; Auium (inquit) grandiſſimi & pene beſtiarum generis, Struthiocameli Africi vel Æthiopici, altitudinem equitis inſidentis equo excedunt: celeritatem (ſic enim nos in caſtigationibus noſtris legendum monuimus) vincunt; ad hoc demum datis pennis, vt currentem adiuuent. Cetero non ſunt volucres, nec à terra tolluntur. Vngulæ his ceruinis ſimiles, quibus dimicant, biſulcæ comprehendendis lapidibus vtiles, quos in fuga contra ſequentes ingerunt pedibus. Concoquendi ſine delectu deuorata, mira natura: ſed non minus ſtoliditas, in tanta reliqui corporis altitudine, quum colla frutice occultauerint, latere ſeſe exiſtimantium. Præmia ex his oua, propter amplitudinem pro quibuſdam habita vaſis, conoſque bellicos, et galeas adornantes pennæ. Hæc Plinius. Ceterum Tertullianus Struthiocamelum eleganter beſtiam altegradiam appellat, quod alte incedat longis prædita cruribus, quales ſunt & ciconiæ & grues. Adnotat idem ibi eſſe figuram Græcam: cetera altegradia. Cui ſimilis eſt & iſta phraſis: quum habet deliteſcendum, hoc eſt, vt deliteſcat.

140. cum Septimio Tertulliano.] De nomine Septimii, & cognomine Tertulliani, videat Lector vitam Auctoris. illud familiæ eſt, hoc Gentis. Hinc autem manifeſtum eſt (vti etiam in Argumento adnotauimus) librum eſſe noſtri Auctoris.

FINIS TOMI SECVNDI OPERVM Q. SEPTIMII FLORENTIS
Tertulliani Carthaginienſis Presbyteri.

UNIVERSITÄTS-BIBLIOTHEK PADERBORN